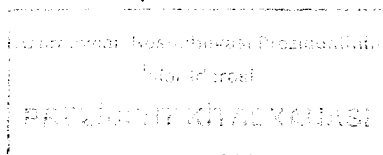

BULUDXAN XƏLİLOV

**Mahmud Kaşğarının
“Divani lüğət-it-türk”
əsərində etnonimlər**

- 12010 -

Elmi redaktoru: Prof. dr. **Mehman Musaoğlu**,
Qazi Universiteti

Rəyçilər: Prof.dr. **Zilola Xudaybergenova**,
Daşkənd Universiteti

Dos. dr. **Vüqar Sultanzadə**,
Doğu Ağdəniz Universiteti

BULUDXAN XƏLİLOV

Mahmud Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində etno-
nimlər, Bakı, 2009, “GARİSMA” MMC, 110 səh.

Monoqrafiyada Mahmud Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində türk sözü barəsində verilmiş bilgiler geniş şərh olunur. Eyni zamanda Oğuz boyları, onların damğaları, türk ulusunun digər boyları bir-bir tədqiqata cəlb olunur.

Monoqrafiyada Mahmud Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərindəki Oğuz boyları digər mənbələrə istinad olunmaqla (Faruq Sümər, Rəşidəddin, Yazıçıoğlu) və qarşılaşdırma yolu ilə tədqiq olunur.

Monoqrafiyada Oğuz boylarının etimologiyası da diqqətdən yayınmır. Həm də Oğuz boyları ilə bağlı olan yer-yurd adları da özünə xüsusi yer alır. Azərbaycan, İran, Türkiyə, Orta Asiya, Gürcüstan, indiki Ermənistan, Əfqanıstan və digər ərazilərdə Oğuz və Oğuz olmayan digər türk boyları ilə bağlı yer-yurd adları verilir.

Monoqrafiyadan tədqiqatçılar, aspirantlar, magistrələr, elmi işçilər, ali məktəb tələbələri, orta məktəb müəllimləri faydalana bilərlər.

9 789952 812947

ISBN: 978-9952-8129-4-7

I FƏSİL

M.KAŞĞARININ “DİVANI LÜĞƏT-İT-TÜRK” ƏSƏRİNDƏ TÜRK SÖZÜ VƏ TÜRK ULUSUNUN BOYLARI HAQQINDA

I.1. M.Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində türk sözü haqqında

M.Kaşğari “Divani lüğət-it-türk” əsərində türk sözünün mənasını geniş izah etmiş və maraqlı bilgiler vermişdir. Onun fikrincə, Türk Nuhun oğlunun adıdır və bu adı Türkün övladlarına Tanrı özü vermişdir: “Əleyhissalam Nuhun oğlunun adıdır. Bu ad (yəni Türk adı — B.X.) Nuh oğlu Türkün övladlarına Tanrının verdiyi addır”.¹

M.Kaşğari Türk sözünün tək və cəm yerində işləmə bildiyini söyləyir və Nuhun oğlunun adı kimi təkdə işləndikdə bir adamı, onun (Nuhun) övladlarının adı olduqda isə “bəşər” sözü kimi çoxluq və cəm bildirdiyini deyir. O yazır: “Türk sözü Nuhun oğlunun adı kimi işləndikdə tək bir adamı bildirir, övladlarının adı olanda “bəşər” sözü kimi çoxluq və cəm bildirir. Bu söz tək və cəm yerində, necə ki, Rum sözü Əleyhissalam İshaqın oğlu İysu, İysunun oğlu Rumun adıdır. Onun övladları da bu adla

1. Mahmud Kaşğari. Divani lüğət-it-türk (tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: Ramiz Əskər). I cild, Bakı, 2006, s. 357.

anılmışlar. Türk sözü də belədir”¹.

M.Kaşğari Türkün adını ulu Tanrının özünün verdiyini deməklə yanaşı, həm də müəllimi əl-Hüseyn ibn Xələf əl-Kaşğariyə istinad edir. Bu barədə oxuyuruq: “Biz (M.Kaşğari özünü nəzərdə tutur — B.X.) ad olaraq Türkün adını ulu Tanrı özü vermişdir dedik. Çünki bizə əhli-mübarəkdən şeyx və imam əl-Hüseyn ibn Xələf əl-Kaşğari dedi”².

M.Kaşğari Türk adını ulu Tanrının verməsi barədə söyləyərkən istinad yeri kimi həm də digər şəxslərin də adını çəkir. Həmin şəxslər M.Kaşğarının müəlliminin istinad etdiyi tanınmış adamlar kimi təqdim olunur. O yazır: “...ona (M.Kaşğari öz müəllimini nəzərdə tutur — B.X.) da ibn əl-Fərqi adlı bir zat ibn Əbid-Dünya adı ilə tanınan əş-Şeyx Əbu Bəkr əl-Müfid əl-Cərcərainin “əl-Müəlləf fi axir əz-Zaman” [“Axır zamana dair”] adlı kitabından peyğəmbərə (s.ə.ə.) istinadən bir hədisi rəvayət etmişdir”³.

Həmin hədisi verməmişdən qabaq onu demək lazımdır ki, M.Kaşğari öz lüğətində Türklə bağlı peyğəmbərin iki hədisini xatırlamışdır. Həmin hədislərdən biri Türk dilinin və türklərin hökmrənliyinin uzun sürəcəyi ilə bağlı olmuşdur. Bu hədisi M.Kaşğari şəxsən Buxaranın mötəbər imamlarının birindən və nişapurlu başqa bir imamdan sənəd-sübutla əldə etdiyini söyləmişdir: “And içərək deyirəm ki, mən bunu Buxaranın mötəbər imamlarının birindən və nişapurlu başqa bir imamdan şəxsən eşitmişəm. Onlar ikisi də sənəd-sübutla bildirirdi ki, peyğəmbərlərimiz qiymətin əlamətlərini, axır zamanın fitnə-fəsadlarını və oğuz türklərinin ortaya çıxacağını söylədiyi vaxt “Türk dilini öyrənin, çünki onlar üçün uzun sürəcək hökmrənlik vardır” deyə buyurmuşdur.

1. Mahmud Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. I cild, Bakı, 2006, s. 358.

2. Yenə orada.

3. Yenə orada.

Bəbəli söyləyənlərin boynuna, bu hədis doğru isə, türk dilini öyrənmək çox vacib işdir, əgər bu söz doğru deyilsə, o zaman türk dilini öyrənməyi ağıl əmr edir”.¹

Əlbəttə, bu hədis onu göstərir ki, hələ orta türk dövründən əvvəl də türk dilinin nüfuzu, rolu, mövqeyi güclü olmuşdur. Ona görə də peyğəmbərimizin hədislərinin birində məhz türk dili xüsusi yer almışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, peyğəmbərimizin bu hədisində türk dilini öyrənməklə bağlı bir nəsihət, məsləhət də vardır. Bu nəsihət, məsləhət həm də ona doğru yönəlmişdir ki, peyğəmbərimiz öz dövründən sonra da türk dilini öyrənməyin lazım olduğunu gələcək nəsillərin nəzərinə çatdırmışdır.

Peyğəmbərimizin türklər barəsində söylədiyi ikinci hədis barəsində M.Kaşğari belə məlumat verir ki, bu hədis ibn Əbid - Dünya adı ilə tanınan əş-Şeyx Əbu Bəkr əl-Müfid əl- Cərcərainin “əl-Müəlləf fi axir əz-Zaman” [“Axır zamana dair”] adlı kitabında peyğəmbərə istinad etməklə verilmişdir. M.Kaşğarinin müəlliminə isə bu ikinci hədisi ibn əl-Fərqi adlı bir şəxs rəvayət etmişdir. İkinci hədisdə Tanrının “türk adlı ordusunun olmasından və onu Şərqdə yerləşdirməsindən, türkləri yer kürəsinin ən təmiz yerlərində məskunlaşdırmasından” bəhs olunur. İkinci hədis belədir: “Ulu Tanrı mənim bir ordum vardır, ona “türk” adı vermişəm, onu Şərqdə yerləşdirmişəm. Bir millətə acığım tutsa, türkləri onun üzərinə müsəllət edəərəm” deyir. Bu, türklərin bütün insanlara nəzərən üstünlüyüdür. Çünki adı onlara Tanrı özü vermişdir, onları yer üzünün ən yüksək yerində, havası ən təmiz ölkələrdə yerləşdirmiş və onlara “öz ordum” demişdir”.²

M.Kaşğari türklərə məxsus olan bir sıra tərifi xüsusiyyətləri — gözəlliyi, zərifliyi, incəliyi, ədəbi, hörməti, böyüklərə eh-

1. Mahmud Kaşğari. Divani lügət-it-türk. I cild, Bakı, 2006, s.55.

2. Yenə orada. s.358.

tiramı, sözdə bütövlülüüyü, təvazökarlığı, igidliyi, mərdilyi də qeyd etmişdir: "... türklərdə gözəllik, zəriflik, incəlik, ədəb, hörmət, böyüklərə ehtiram, sözündə bütövlük, təvazökarlıq, igidlik və mərdlik kimi hər biri saysız-hesabsız tərifəlayiq olan ərdəmləri zikr etməyə ehtiyac yoxdur".¹

M.Kaşğari türklərə məxsus tərifli xüsusiyyətlərin topladığı bir şeir parçasında vurğulandığını da qeyd etmiş və həmin şeir parçasını da vermişdir:

*"Kaçan körsə anı türk,
Budun anqa anınq aydaçı:
Munqar təgir uluğluk,
Munda naru kəslinür".²*

Bu bəndin tərcüməsi Azərbaycan dilində belə verilmişdir:

*"Haçan görsə onu türk,
Millət ona söyləyər:
Ona dəyər böyüklük,
Onda bitər ululuq".³*

Məhz bu bəndin mənasından çıxış edərək Ramiz Əskər onu bir qədər fərqli şəkildə və əslində çox anlaşılan tərzdə tərcümə etmişdir:

"Haçan bir millət türkü görsə, hökmən belə deyər: ululuq və böyüklük ancaq türkə yaraşır və onda son həddinə, zirvəsinə çatır".⁴

M.Kaşğarının lüğətində türk sözünün digər mənaları da

1. Mahmud Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. I cild, Bakı, 2006, s.358.

2. Yenə orada. s. 359.

3. Yenə orada.

4. Yenə orada.

qeyd olunmuşdur. Bu mənalardan biri də M.Kaşğariyə görə, türk sözünün həm təkdə, həm də cəmdə işlənməsidir: “Bu söz (türk sözü — B.X.) həm təkdə, həm də cəmdə işlənir. “Sən kimsən” mənasında “kim sən” deyilir, buna “türk mən” deyər cavab verilir, “mən türkəm” deməkdir. “Türk süsi atlandı = Türk ordusu atlandı”.¹

Görünür ki, M.Kaşğari türk sözününü “mən türkəm” dedikdə təkdə, “Türk süsi atlandı = Türk ordusu atlandı” dedikdə isə cəmdə işləndiyini izah etmək istəyir.

M.Kaşğari türk sözünün “vaxt”, “günorta”, “gənclik çağının ortasında olan gənc” mənalarında olduğunu da qeyd edir:

Türk: “vaxt” mənasına gələn söz. Bütün meyvələrin yetişdiyi zamanını ortasıdır. “türk üzüm ödi = üzümün dəydiyi vaxt”².

Türk: “türk kuyaş ödi = günorta”.³

Türk: “türk yigit = gənclik çağının ortasında olan gənc”⁴

Beləliklə, M.Kaşğarinin türk sözü barəsində dediklərindən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olur:

a) bu söz Nuhun oğlunun adıdır. Türkün adını Tanrının özü vermişdir.

b) türk sözü gözəllik, zəriflik, incəlik, ədəb, hörmət, böyüklərə ehtiram, sözündə bütövlük, təvazökarlıq, igidlik, mərdlik kimi tərifi xüsusiyyətləri özündə daşıyan bir boyun adıdır.

c) türk sözü “vaxt”, “günorta”, “gənclik çağının ortasında olan gənc”, “güc” mənalarını bildirmişdir. Türk sözü Qaraxanlılar dövründən əvvəl də (uyğur türkləri dövründə də) bu mənalara yaxın mənalarda işlənmişdir: erklig, türklüg, uluğ, ilig = güclü, qüvvətli ulu xaqan; türk yigit kız = gənclik çağının orta-

1. Mahmud Kaşğari. Divani lügət-it-türk. I cild, Bakı, 2006, s.359.

2. Yenə orada. s. 359.

3. Yenə orada.

4. Yenə orada.

sında olan qız.

Türk sözü barəsində M.Kaşğarının yazdıqlarını Bəsim Atalayın və Ramiz Əskərin tərcüməsində necədirsə, elə də veririk.

Bəsim Atalayın tərcüməsi.¹

تُرْكُ Türk : Tanrı yarlıgayası Nuhun oğlunun adıdır. Bu, Tanrının, Nuh oğlu Türkün oğullarına verdiği bir addır. Nitekim Tanrının هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ السَّوِيِّ سÖZÜNDEKİ insan kelimesi "Âdem" anlamına gelmiştir; burada yalnız bir tek kişiyi bildirir. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ . ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ . إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .
âyetinde bulunan "insan" kelimesi, çokluğu, yığını bildiren bir isimdir. Çünkü, müfretten bir şey çıkarmak doğru olamaz, burada da öyledir. Türk sözü, Nuhun oğlunun adı olduğunda bir tek kişiyi bildirir, oğullarının adı olduğunda, "beşer" kelimesi gibi çokluk ve yığını bildirir. Bu kelime, müfret ve cemi yerinde kullanılır, nitekim "Rum" kelimesi Tanrı yarlıgayası İshak'ın oğlu İysu, İysu'nun oğlu Rum'un adıdır; oğulları da bu adla anılmıştır, Türk kelimesi de böyledir.

Biz"ad olarak Türk adını Ulu

Tanrı vermiştir" dedik. Çünkü bize

الشَّيْخُ الْإِمَامُ الرَّاهِدُ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ خَلْفَةَ النَّكَّاشِ عَرَفَ

Kaşgarlı Halef oğlu İmam, Şeyh Hüseyin,

ona da ابْنُ أَبِي الدُّنْيَا denilen kimse,

denmekle tanılan الشَّيْخُ أَبُو بَكْرٍ الْمُقْبِدُ الْبُخَارِيُّ

nün ahırzaman üzerine yazmış olduğu

kitabında Ulu Yalavac'a (Peygamber)e

tanıkla varan bir hadisi yazmış; ha-

dis şöyledir:

يَقُولُ اللَّهُ جَلَّ وَجَلَّ إِنَّ بِي خُدَا سَمَّيْتَهُمُ التُّرُكَّ وَأَسَمَّيْتَهُمُ
الْمَشْرِقَ فَأَذَا غَضِبْتِ عَلَى قَوْمٍ سَلَطْتَهُمْ عَلَيْهِمُ

Yüce Tanrı "Benim bir ordum vardır,

ona "Türk" adı verdim, onları doğuda

yerleştirdim. Bir ulusa kızarsam Türk-

leri, o ulus üzerine musallat kıla-

rım" diyor. İşte bu, Türkler için bü-

tün insanlara karşı bir üstünlüktür.

Çünkü, Tanrı onlara ad vermeyi kendi

üzerine almıştır; onları yeryüzünün

en yüksek yerinde, havası en temiz ül-

kelerinde yerleştirmiş ve onlara"Ken-

di Ordum" demiştir. Bununla beraber

Türklerde güzellik, sevililik, tat-

lılık, edep, büyükleri ağırlamak, sö-

zünü yerine getirmek, sâdelik, ögün-

meme, yiğitlik, mertlik gibi öğülmi-

ye değer, sayısız iyilikler görülmek-

tedir. Nitekim şu parçada gelmiştir:

قَدْ كَرَّمَا أَنْزَلُكَ   يُذِنُ أَنْفَا إِلَيْكَ كَيْدِي
مُنْدَانَارُو كَسْلِينُور   مُنْدَانَارُو كَسْلِينُور

Kaçan körse anı Türk

Budun anğa anıñ aydağı

Munğer tegir ulugluk

Mundanaru keslinür

"Onu Türk boyları görse, bu adam için büyüklük ve ululuk yaraşır ve ululuk bunda kesilir" der [+].

تُرْكُ türk : Türk. Bu kelime hem müfret, hem cemi

olarak kullanılır. "Sen kimsin" anlamına olan "كَيْمُ كَيْمُ" kim sen" denir; buna "تُرْكُ مَنْ تÜRKMEN" diye cevap verilir, "ben Türküm" demektir. "تُرْكُ سُوبِي" Türk süsi atlandı = Türk ordusu atlandı".

تُرْكُ türk : Vakit anlamına gelen bir kelimedir.

Bütün meyvaların olgunlaştığı zamanın ortasıdır. "تُرْكُ أَرْمُ أودې" türk üzüm ödi = üzümün olgunluk vakti", "تُرْكُ" türk kuyaş ödi = gün ortası", "تُرْكُ يَغِيْتُ" türk yigit = gençlik çağının ortası".

Ramiz Əskərin tərcüməsi.¹

ترك T ü r k: əleyhissalam Nuhun oğlunun adıdır. Bu ad Nuh oğlu Türkün övladlarına tanrının verdiyi addır. Ulu Tanrının bir ayəsində هَلْ آتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينَ مِّنَ الدَّهْرِ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ. الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ayəsindəki «insan» sözü çoxluğu, yığıni bildiren bir isimdir. Çünki təkdən bir şey çıxarmaq olmaz, burada da elədir. «Türk» sözü Nuhun oğlunun adı kimi işləndikdə tək bir adamı bildirir, övladlarının adı olanda «bəşər» sözü kimi çoxluq və cəm bildirir. Bu söz tək və cəm yerində işlənilir, necə ki, Rum sözü əleyhissalam İshaqın oğlu İysu, İysunun oğlu Rumun adıdır. Onun övladları da bu adla anılmışlar. Türk sözü də belədir.

Biz «ad olaraq Türkün adını ulu Tanrı özü vermişdir» dedik. Çünki bizə əhli-mübarəkdən şeyx və imam əl-Hüseyn ibn Xələf əl-Kaşğəri dedi, ona da ibn əl-Fərqî adlı bir zat ibn Əbid-Dünya adı ilə tanınan əş-Şeyx Əbu Bəkr əl-Müfid əl-Cərcərainin «əl-Müəlləf li axir əz-Zaman» [«Axır zamana dair»] adlı kitabından peyğəmbərə (s.ə.s.) istinadən bir hədisi rəvayət etmişdir. Həmin hədis belədir: «Ulu Tanrı "mənim bir ordum vardır, ona "türk" adı vermişəm, onu Şərqdə yerləşdirmişəm. Bir millətə acığım tutsa, türkləri onun üzərinə müsəllət edərim» deyir. Bu, türklərin bütün

1. M. Kaşğəri. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006, s. 357-359.

insanlara nəzərən üstünlüyüdür. Çünki adı onlara Tanrı özü vermişdir, onları yer üzünün ən yüksək yerində, havası ən təmiz ölkələrdə yerləşdirmiş və onlara "öz ordum" demişdir. Bununla bərabər, türklərdə gözəllik, zəriflik, incəlik, ədəb, hörmət, böyüklərə ehtiram, sözündə bütövlük, təvazökarlıq, igidlik və mərdlik kimi hər biri saysız-hesabsız tərifə layiq olan ərdəmləri zikr etməyə ehtiyac yoxdur. Bu şeirdə də vurğulanır:

فَجِن كُرْسَا أَمِي تُرِكْ

يَذُنْ أِنْعَا (تِكْ) اِيذَجِي

مَنْسَكْرُ ثَكْرُ الْغَلْقُ

مُنْسَدَا نَرُوكْسِيئُورُ

«Kaçan körsə anı türk,

Budun ança anıq aydaçı:

Munqar təgür uluğluk,

Munda naru kəşlinür».

Haçan görsə onu türk,

Millət ona söyləyər:

Ona dəyər böyüklük.

Onda bitər ululuq.

(Haçan bir millət türkü görsə, hökümən dələ deyər: ululuq və böyüklük ancaq türkə yaraşır və onda son həddinə, zirvəsinə çatır) .

تُرِكْ T ü r k: türk. Bu söz həm təkdə, həm də cəmdə işlənir. «Sən kim-sən» mənasında «كَم كِم كِم سَن» deyilir, buna «türk mən» deyə cavab verilir. «mən türkəm» deməkdir. «تُرِكْ سُوْسِي» تُرِكْ سُوْسِي türk süsi atlandı = türk ordusu atlandı).

تُرِكْ T ü r k: «vaxt» mənasına gələn söz. Bütün meyvələrin yetişdiyi zamanın ortasıdır. «تُرِكْ اَزْم اودی» تُرِكْ اَزْم اودی = üzümün dəydiyi vaxt».

تُرِكْ T ü r k: «تُرِكْ قِيَاش اودی» تُرِكْ قِيَاش اودی = günorta».

تُرِكْ T ü r k: «تُرِكْ يَغِيْت» تُرِكْ يَغِيْت = gənclik çağının ortasında olan gənc».

I. 2. M.Kaşğarinin “Divani lüğət-it-türk” əsərində türk ulusunun boyları haqqında

M.Kaşğari türkdilli xalqların İtil (Volqa) çayı hövzəsindən Çinə qədər olan ərazidə məskun olduqlarını qeyd edir. O, həm də qeyd edir ki, əsil türklər 20 qəbilədən ibarətdir.

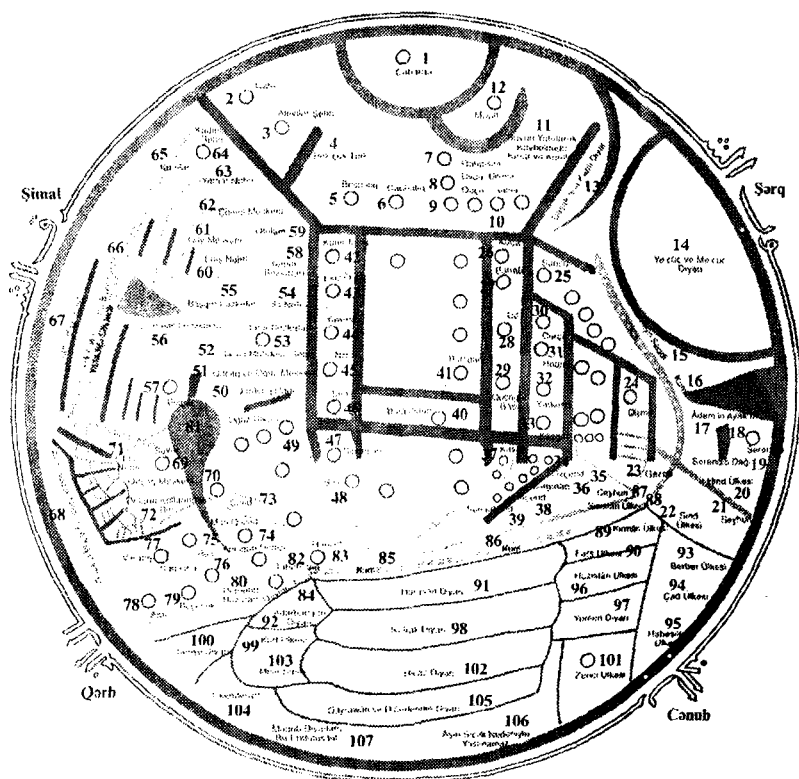
Mahmud Kaşğari əsas türk boylarını belə sadalayır:

1. *Peçeneqlər: Bizans - Rum ölkəsinə ən yaxın olan türk boyu.*
2. *Qıpçaq, Oğuz, Yəmək, Başqırt, Basmil, Qayı, Yabaku, Tatar, Qırğız boyları. Kaşğari bunlardan Qırğız boyunun Çin sərhədinə yaxın olduğunu göstərir.*
3. *Çiyil, Tühsi, Yağma, İğrak, Çaruk, Cumul, Uyğur, Tanqut, Xitay boyları. Bunların Rum ölkəsinin yanından şərqlə doğru uzandığını söyləyir.*
4. *Tabqaçlar “Maçində yaşayan türk boyudur” deyir.*

Bir sözlə, M.Kaşğari türk tayfalarının miqdarı və onların yayıldığı ərazilər barəsində öz lüğətində yazır: “Türklər əslində iyirmi boydur. Bunların hamısı - Səlləllahu - Əleyhi Yalavaç Nuh oğlu Yafəs, Yafəs oğlu Türkədək çatır. Bunlar — Səlləllahu - Əleyhi Yalavaç İbrahim oğlu İshaq, İshaq oğlu İysu, İysu oğlu Rumu xatırladır. Bunlardan hər bir boyun bir çox oymaqları vardır ki, onların sayını ancaq ulu Tanrı bilir. Mən bunlardan kök və ana boyları saydım, oymaqlardan bəhs etmədim. Yalnız hər kəsin bilməsi üçün gərəkli olanı, Oğuz qollarını və onların heyvanlarına vurulan nişanlarını yazdım. Bundan başqa, hər boyun məskunlaşdığı yeri də bildirdim. Bizans — Rum ölkəsinə ən yaxın olan boy Beçeneqdir. Sonra Qıpçaq, Oğuz = Uğuz, Yəmək, Başqırt, Basmil, Kayı, Yabaku, Tatar, Qırğız gəlir. Qırğızlar Çin ölkəsinə yaxındırlar. Bu boyların hamısı Rum ölkəsi yanından şərqlə doğru bu cür uzanıb gedir. Çiyil, Tuhsi, Yağma,

İğrak, Çaruk, Cumul, Uyğur, Tanqut, Xıtay=Kıtay. Kıtay ölkəsi Çindir. Bundan sonra Tabqac gəlir, onların yaşadığı yer Maçindir. Bu boylar cənub ilə şimal arasında məskunlaşırlar. Bunların hər birini bu dairədə (M.Kaşğari tərtib etdiyi xəritəni nəzərdə tutur - B.X.) bir-bir göstərdim”.¹

M.Kaşğarının tərtib etdiyi xəritəni burada verməyi məqsədəuyğun sayırıq.²

1. M.Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. I c., Ankara, 1992, s.28. M.Kaşğarının türk boyları barəsində yazdıqlarını bu nəşrdən tərcümə etdik.

2. M.Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. III c., Bakı, 2006.

Xəritədəki coğrafi məkanları, şəhər, məntəqə, ölkə və boy adlarını, eləcə də digər işarələri nömrələyərək cədvəl halına Ramiz Əskər salmışdır.¹

1	Çaparka: Yaponiya	37	Kuşan	73	Cənd
2	Cafu: Yuva	38	Xocənd	74	Maukaşlak
3	Əlavilər şəhəri	39	Səmərqənd	75	Rus
4	Çox türk yaşayan bölgə	40	Balasağun	76	Sakalibə: slavyanlar
5	Bəşbəlik	41	Barsəgan	77	Vrank: Fıroğ
6	Çanbəlik	42	Kümi Talas	78	İmənc
7	Katun sını	43	İki öküz	79	Başanək
8	Uyğur ölkəsi	44	Yafınc	80	Xəzərlərin Dərbəndi
9	Koço	45	Nəzil	81	Abisğün: Xəzər dənizi
10	Sülmü	46	Tıraz: Talas	82	Təbaristan
11	Daşlı-qumlu, susuz yer	47	İspicab: Çimkənd	83	Naxəzm
12	Maçın: Tavğaç	48	Sas: Dəşkənd	84	Deyləm
13	Kuşan	49	Oğuzların ölkəsi	85	Səhra
14	Yəcuc-məcuc ölkəsi	50	Qaraçuq dağı	86	Səhra
15	Səddi-Zülqərnəyn	51	Qıpçaqların məskəni	87	Ceyhun: Amu-Dərya
16	Səhra	52	Macar və oğuz bölgəsi	88	Sistan
17	Adamin ayaq izi	53	Tatar bozqır	89	Kirman
18	Sərəndib: Seylon	54	İlu çayı	90	Fərs
19	Sərəndib dağı	55	Başgür bozqır	91	Xorasan
20	Hind ölkəsi	56	Bısmıl bozqır	92	Azərbaycan: Azərbaycan
21	Seyhun: Sır-Dərya	57	Bulğar	93	Bərbər ölkəsi
22	Sind ölkəsi	58	Yəmək bozqır	94	Zat ölkəsi: Çad
23	Qozno	59	Ətükən	95	Hobəş ölkəsi: Efiopiya
24	Kəşmir	60	Ərtis çayı: İrtiş	96	Xuzistan
25	Sənçu	61	Kayların məskəni	97	Yaman
26	Kuça	62	Çomulların məskəni	98	İraqeyn: ərəb və əcəm İraqı
27	Barman	63	Yamar çayı	99	Kürd ölkəsi
28	Uç	64	Qadınlar şəhəri	100	Səm: Dəməşq
29	Koçnəkar başı	65	Səhra	101	Zənci ölkəsi: Zanzibar
30	Cürcan	66	Nəsnuslar yaşayan yer	102	Hicaz
31	Xuton	67	Vəşşi heyvanlar bölgəsi	103	Misir
32	Yarkənd	68	Yaşayışsız soyuq iqlim	104	İskəndəriyyə
33	Kuşğar	69	Suyar	105	Kırvan ölkəsi və başqaları
34	Özənd	70	Qıpçaqların məskənləri	106	Yaşayış olmayan isti iqlim
35	Sovnak	71	Ətil çayı: Volqa	107	Məğrib torpaqları və Əndülis
36	Fərqanə	72	Qıpçaqların bir qolu		Hazırladı: Ramiz Əskər

1. M. Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. III c., Bakı, 2006.

Yeri gəlmişkən, türk boyları barəsində M.Kaşğarının yazdıqlarını həm Bəsim Atalayın, həm də Ramiz Əskərin tərcümələrində olduğu kimi veririk.

BƏSİM ATALAYIN TƏRCÜMƏSİ¹

TÜRK ULUSUNUN BOYLARI

HAKKINDA SÖZ

Türklər aslında yirmi boydur. Bunların hepsi-Tanrı kutsal kılması- Yalavaq Nuh oğlu Yafes, Yafes oğlu "Türk"e dek ulanır. Bunlar - Tanrı kutsal kılması - Yalavaq İbrahim oğlu İshak, İshak oğlu "ييسو" Iysu, Iysu oğlu "Rum"u andırır. Bunlardan her bir boyun birçok oymakları vardır ki sayısını ancak Əbu Tanrı bilir. Ben bunlardan kök və ana boyları saydım; oymakları bıraktım. Yalnız herkesin bilmesi için gerekli olanı, Oğuz kolalarını ve hayvanlarına vurulan belgelerini yazdım. Bundan başqa her boyun bulunduğu yeri de bildirdim. Bizans -Rum- ülkesinə ən yakın olan boy "بجغناك" Beçenek"dir; sonra "قفاق" kıfçak", "أغز" Oğuz = Uğuz", "يماك" Yemek", "باشغرت" Başgirt", "باسمیل" Basmıl", "قاي" Kay", "ياباقو" Yabaku", "تاتار" Tatar", "قيريز" Kırkız = Kırgız" gelir. Kırkızlar Çin ülkesinə yakındırlar. Bu boyların hepsi Rum ülkesi yanından doğuya doğru şöylece uzanır, gider: "چيگيل" Çiyil = Çiyil", "توخسى" Toxsı", "ياغما" Yağma", "اغراق" Uğrak" [+], "چاروک" Çaruk = çarık", "چومول" Çomul", "اوغور" Uygur", "تانگوت" Tangut", "خيتاي" Xıtay = Kıtay". Kıtay ülkesi "Çin"dir. Bundan sonra "تالغاچ" Tawgaç" gelir; orası "Maçın"dir. Bu boylar güney ile kuzay arasında bulunurlar. Bunların herbirini şu değrede birer birer göstərdim.

1. M.Kaşğari. Divani lüğət - it - türk. I c., Ankara, 1992, s.28.

RAMİZ ƏSKƏRİN TƏRCÜMƏSİ¹

Türklər əslində iyirmi boydur. Onların hamısı əleyhissələm Nuh peyğəməğərin oğlu Yafəsə, Yafəsin oğlu Türkə qədər uzadır. Bunlar əleyhissələm İbrahim peyğəməbərin oğlu İshaqı, İshaqın oğlu İysunu, İysunun oğlu Rumu xatırladır. Türk boylarının hər birinin saysız-hesabsız oymaqları vardır ki, sayını yalnız Allah bilir. Mən bunlardan əsas və ana boyları saydım, oymaqlardan isə bəhs etmədim. Ancaq hər kəsin bilməsi üçün vacib olan oğuz qollarından və heyvanlarına vurulan damğalardan bəhs etdim. Bundan başqa, Rum ölkəsinin yaxınlığından şərqə doğru tərtib etməklə şərqdəki müsəlman olan və olmayan oğuz boylarının yerlərini də bildirdim.

Rum (Bizans) ölkəsinə ən yaxın olan boy bəçənəkdir. Sonra kıfçak (qıpçaq), oğuz, yəmək, başğırt, basmıl, kay, yabaku, tatar, kırkız (qırğız) gəlir. Qırğızlar Çin ölkəsinə yaxındırlar. Bu boylar Rum ölkəsinin sərhədindən şərqə doğru bu ardıcılıqla məskunlaşmışlar: çigil, toxsı, yağma, uğrak, çaruk, çomul, uyğur, tanqut, xıtay. Xıtay - Çindir. Sonra isə Tavğaç gəlir. Ora - Maçindir. Bu boylar cənubla şimal arasında yerləşirlər. Onların hamısının yerlərini bu dairə içində göstərdim.

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c. Bakı, 2006, s. 77

I.3. M.Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində Oğuz boyları və onların damğaları

I.3.1. M.Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində Oğuz boyları

M.Kaşğariyə görə, Oğuzlar iyirmi iki boydur. Hər boyun öz bəlgəsi və heyvanlarına vurulan damğası var. Oğuzlar bəlgələri vasitəsilə bir-birini tanımışlar. M.Kaşğari Oğuz boylarından məqsədli şəkildə bəhs etmişdir. Məqsədi belə olmuşdur ki, Oğuz boyları hamı tərəfindən tanınsın və bilinsin. Oğuz boylarının damğalarına gəldikdə isə onu qeyd etmək lazımdır ki, damğalar onların heyvanlarını, atlarını, miniklərini bir-birindən ayıran, fərqləndirən əlamət olmuşdur. Oğuz boylarının heyvanları, atları bir-birinə qarışan zaman onları bu damğalar vasitəsilə ayırmışlar. Müqayisə üçün qeyd edək ki, damğalardan istifadə indi də oğuz türklərinin yaşadığı bölgələrdə qalmışdır. Məsələn, Oğuz türklərinin yaşadığı Ağbaba bölgəsində (Amasiyada) damğalardan çox istifadə olunmuşdur. Xüsusilə, bu bölgədə yaşayanlar heyvanlarını, əşyalarını fərqləndirmək, seçmək üçün onun üzərinə işarələr qoymuşlar. Bir sözlə, məişətdə bu damğalardan işarələrdən geniş şəkildə istifadə etmişlər. Oğuz türklərinin məişətində bu hal ənənə şəklini almış və ulu babalarımızdan bir miras kimi qalmışdır.

M.Kaşğarının qeyd etdiyi 22 Oğuz boyları aşağıdakılar olmuşdur:

birincisi: kunıklar

ikincisi: kayıqlar

üçüncüsü: bayundurlar

dördüncüsü: ıvalar // yıvalar

beşincisi: salğurlar

altıncısı: əfşarlar

yeddincisi: bəğtililər

səkkizincisi: büğdüzlər

doqquzuncusu: bayatlar

onuncusu: yazğırlar

on birincisi: eymürlər

on ikincisi: karabölüklər

on üçüncüsü: alkabölüklər

on dördüncüsü: iğdirilər

on beşincisi: ürəğırlər

on altıncısı: tutırkalar

on yeddincisi: ulayundluğlar

on səkkizincisi: tügərlər

on doqquzuncusu: bəçənəklər // beçeneklər

iyirmincisi: çuvaldarlar

iyirmi birincisi: çəpnilər

iyirmi ikincisi: çarukluğlar

I.3.2. M.Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində Oğuz boylarının damğaları

اغز Oğuz: bir türk boyudur. Oğuzlar türkməndirlər. Bunlar iyirmi iki boydur. Hər boyun ayrı bir bəlgəsi və heyvanlarına vurulan damğası vardır. Bir-birlərini bu bəlgələrlə tanıyırlar. ¹

Birincisi və başları قیق kınıqlardır. Dövrümüzün xaqanları bu boydandır. Heyvanlarına vurduqları damğa budur:

İkincisi قیق kayıqlardır. Damğaları budur:

Üçüncüsü بایندر bayundurlardır. Damğaları budur:

Dördüncüsü افا ıwalarıdır. Bunlara یفا yıwa da deyilir. Damğaları budur:

Beşinci salğurlardır. Damğaları budur:

Altıncısı افشار əfşarlardır. Damğaları budur:

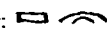
Yeddincisi بکتلی bəgtililərdir. Damğaları budur:

Səkkizincisi بکنز bügdüzlərdir. Damğaları budur:

Doqquzuncusu بیات bayatlardır. Damğaları budur:

Onuncusu یزغر yazğırlardır. Damğaları budur:

On birincisi ایمر eymürlərdir. Damğaları budur:

On ikincisi قارابلی karabölüklərdir. Damğaları budur:

On üçüncüsü القابلی alqabölüklərdir. Damğaları budur:

On dördüncüsü یدر igdirilərdir. Damğaları budur:

On beşinci یرکür ırəğırlərdir. Damğaları budur:

On altıncısı توتیرقا tutirkalardır. Damğaları budur:

On yeddincisi اولایندلی ulayundluqlardır. Damğaları budur:

On səkkizincisi توكُر tügərlərdir. Damğaları budur: ۱۷

On doqquzuncusu بَجْتَك bəçənəklərdir. Damğaları budur: ۱۸

İyirmincisi چوَالْدَر چovaldarlardır. Damğaları budur: ۱۹

İyirmi birincisi چَبْنِي çəpnilərdir. Damğaları budur: ۲۰

İyirmi ikincisi چَرُكْلُك چارukluğlardır. Bunların sayı saz, damğaları isə naməlumdur.

M.Kaşğari qeyd olunan bu Oğuz boylarını kök boylar kimi təqdim etmişdir. Onun fikrincə, bu kök boylardan (köklərdən) bir sıra oymaqlar yaranmışdır, meydana çıxmışdır. Ancaq M.Kaşğari həmin oymaqlardan bəhs etməmiş və onların adını belə çəkməmişdir. Qeyd etmişdir ki, “Onları (yəni Oğuz boylarından yaranmış oymaqlar nəzərdə tutulur — B.X.) söyləmədim, sözü qısa kəsdim”.¹

M.Kaşğari Oğuz boylarının adlarının necə yaranmasını da nəzərdən qaçırmamışdır. Onun fikrincə, Oğuz boylarının adları onların atalarının adlarından götürülmüşdür. Bu barədə M.Kaşğari yazır: “Bu boyların adları onları qurmuş olan atalarının adlarından alınmışdır. Ərəblərdə də belədir: bəni-Süleym, bəni Həfacə deyilir ki, Süleym oğulları, Həfacə oğulları deməkdir”.²

M.Kaşğari qeyd edir ki, Oğuz bir türk boyudur və Oğuzlar türkməndirlər: “Oğuz: bir türk boyudur. Oğuzlar türkməndirlər”.³

M.Kaşğarinin lüğətində Oğuzla türkmən eyniləşdirilir, cyni boyun sinonim adları kimi verilir. Əslində isə türkmənlər Oğuzla daxildir. Başqa cür desək, Oğuz sözü ümumiləşdirici etnik termindir. Bu etnik termin digər Oğuz boyları kimi türkməni də özündə ehtifa edir. Doğrudan da türkmən adı sonradan yaranmışdır. Bu barədə M.Kaşğari yazır: “Türkmən: bunlar oğuzdurlar.

1. M.Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006, s.129.

2. Yenə orada. s. 129

3. Yenə orada. s. 128

Bunlara türkmən deyilməsinin bir hekayəsi var”. Həmin hekayənin məzmununu olduğu kimi türkmənlərdən bəhs edərkən irəlidə verəcəyik. İndi isə onu demək lazımdır ki, M.Kaşğarının lüğətində türkmən sözünün, demək olar ki, Oğuz sözünün sinonimi kimi işlənməsi dolaşılıq yaradır və bir sıra sualları meydana çıxarır.

M.Kaşğarının türkmən deyimi ilə bağlı öz lüğətində verdiyi hekayədə bəzi məqamları açıqlamağa ehtiyac vardır. Birincisi, hekayədə qeyd olunur ki, Zülqərneyn türklərin ölkəsinə doğru yönəlir. Xaqan: Şunun müşahidəçiləri Zülqərneyn gecə ikən çayı keçib onlara yaxınlaşdıqlarını, çatdıqlarını bildirir. Bu zaman Xaqan Şu gecə ikən şərqə doğru yola düşür, minik tapa bilənlər (xalq) Xaqanın arxasınca yollanırlar. Ancaq 22 nəfər gecə vaxtı heyvanlarını (miniklərini) tapa bilmədikləri üçün öz coluq-cocuqları ilə qalmalı olurlar. Həmin 22 nəfər M.Kaşğarının adını çəkdiyi və damğalarını verdiyi Oğuz boylarıdır. Bunu M.Kaşğarının özü yazır: “Xaqan (Xaqan Şu - B.X.) ordusu ilə sovuşub gədənədən sonra orada coluq-cocuğu ilə iyirmi iki nəfər qalmışdı. Bunlar gecə ikən heyvanlarını tapa bilmədikləri üçün gedə bilməmişdilər. Bunlar kitabın əvvəlində adlarını çəkdiyim, damğalarını bəyan etdiyim adamlardır: “kınık”, “salğur” və başqaları kimi”. Məhz M.Kaşğarının adlarını çəkdiyi və damğalarını verdiyi 22 nəfər Oğuz boylarıdır. Onların ümumiləşdirici etnik adı Oğuzdur. Bu, heç zaman türkmən ola bilməzdi, ona görə ki, türkmən adını həmin 22 adama Zülqərneyn vermişdir. Deməli, 22 adama Zülqərneyn türkmən adını verənə qədər Oğuz boyları mövcud olmuş və onların hamısı türkmən boyları yox, Oğuz boyları kimi tanınmışdır.

Türkmən adı sonra yaranmış etnik ad kimi ehtifa dairəsi Oğuzdan məhduddur, eyni zamanda Oğuzun bir qoludur. Onu da qeyd edək ki, bu hadisəyə qədər türkmən adı olmamışdır, belə olan təqdirdə türkmən sözünü Oğuzun sinonimi kimi qəbul

etmək olmaz.

M.Kaşgari türkmənlərlə bağlı olan hekayədə qeyd edir: “Zülqərneyn gəlib onları (22 adamı - B.X.) saçlı və üstlərində türk nişanələri ilə görüncə, heç nə soruşmadan “türkmanənd” dedi, “türkə bənzər” deməkdir. Bu ad onlarda bu günə qədər qalmışdır”. Bu da onu göstərir ki, türkmən adı Zülqərneyn tərəfindən verilənə qədər türklər, türk boyları, Oğuz boyları tarixin səhifələrinə öz möhürünü çoxdan vurmuşdu. Görünür ki, lüğətdə Oğuz sözü ilə türkmənin eyniləşdirilməsi diqqətsizliklə bağlı olmuşdur. Qeyd etdiyimiz bu məsələni daha da aydın etmək üçün türkmənlə bağlı hekayəni türkmən etnonimindən bəhs edərkən irəlidə verəcəyik.

I. 4. M.Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərində digər türk və türk olmayan boylar

M.Kaşgari lüğətində Oğuz boylarından başqa, digər türk boylarının da adını vermiş, onlardan bəhs etmiş, maraqlı fikir və mülahizələr söyləmişdir. Onun qeyd etdiyi digər (Oğuzlardan başqa) türk boylarını da bir-bir nəzərdən keçirmək yerinə düşər.

“أبغر Uyğur: beş şəhərli bir vilayətin adı. İskəndər Zülqərneyn türk xaqanı ilə barışdıqdan sonra bu şəhərləri salmışdır. Məhəmməd Çakır Tonqa xan oğlu Nizaməddin İsrafil Toğan Təkin atasından rəvayətlə mənə nəql edərək dedi ki, Zülqərneyn uyğur ellərinə gələrkən türk xaqanı ona qarşı dörd min əsgər göndərmişdi. Onların dəbilqələrinə taxdıqları lələk [tel] şahin qanadı kimi imiş. Bunlar önə ox atdıqları kimi, ey-

ni məharətlə arxaya da atırmışlar. Zülqərneyn bunlara mat qalmış və “اینان خونخوردند” inan xudh xurənd” demişdir, yəni “bunlar özlərini dolandırdılar, başqasının çörəyinə möhtac olmazlar, çünki ov bunların əlindən qurtula bilməz, istədikləri zaman ovlayıb yeyərlər” demək istəmiş və bu vilayətə “خُدخُر Xudhxur” adını vermişdir. Sonralar خ x hərfi əlifə çevrilmişdir. Boğaz hərflərinin bu şəkildə bir-birinə çevrilməsi normal şeydir. Hələ əlifin خ x hərfinə, خ x hərfinin əlifə çevrilməsi lap çoxdur. Kitabın müəllifi Mahmud deyir: buna görə də bizim atalarımız olan bəylərə “خَمِير Xəmir” deyirlər, çünki oğuzlar “أَمِير əmir” deyə bilmədikləri üçün əlifi خ x hərfinə çevirib söyləyirlər. Atamız türk ellərini Samanoğullarından alan bəydir, adına Xəmir Təkin deyilir. Uyğur sözündə olduğu kimi, əlif hərfi خ x hərfinə çevrilmiş, bu belə olduqda xudh sözündəki د dh hərfi də ی y hərfinə çevrilmişdir. Bu د dh hərfinin ی y hərfinə çevrilməsi böyük bir qaydadır. Bundan sonra xur sözündəki خ x hərfi غ ğ olmuşdur. غ ğ-nin خ x hərfinə, خ x hərfinin غ ğ hərfinə çevrilməsi də hər zaman baş verən şeydir. Ərəbcə xəterə və ğədə-rə sözlərində də vəziyyət belədir. Bu vilayətdə beş şəhər vardır. Vilayətin xalqı ən qatı kafirlərdir. Son dərəcə sərrast atıcıdırlar. Zülqərneynin salmış olduğu şəhərlərin adları Sülmi, Koçu, Çan balık, Beş balık və Yenqi balıkdır”.¹

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006, s. 172-173.

“ **تُبُوت** **Tübüt**: Tibet. Türk diyarında yaşayan qələbəlilik bir qövmdür. Onlar yaşayan yerdə müşk geyiki olur. Bu geyiklərin göbəklərini kəsib götürürlər. Bu bir müşk qutusudur. Göbək müşkü budur.

Tübütlülər Sabit adlı bir adamın övladlarıdır. Sabit yəmənli bir şəxsdir, orada adam öldürdüyü üçün qorxusundan bir gəmiyə minərək qaçıb Çinə gəlmişdir. Tübüt ölkəsi onun xoşuna gəldiyi üçün burada yerləşmişdir. Çoluğu-çocuğu artmış, nəvələri türk torpaqlarından min beş yüz fərsəx yer almışlar. Çin ölkəsi Tübütün şərqində, Kəşmir qərbində, uyğur diyarı şimalında, Hind dənizi cənubunda yerləşir. Dillərində ərəbcə sözlər də vardır, anaya “ **أُمَا** ümə”, ataya “ **أَبَا** aba” deyirlər”.¹

“ **جِغِيل** **Çigil**: türklərdən üç boyun adıdır. Birisi köçəri olub Kuyasda yaşayır.

İkincisi Tıraz [Talaz] yaxınlığında bir qəsəbədə yaşayır. Bunlara da yuxarıdakı kimi çigil deyilir. “Çigil” adının verilməsinin səbəbi budur: Zülqərneyn arğu diyarına gəldiyi zaman möhkəm yağış yağmış, yollar palçıqdan keçilməz olmuş, yerimək çətinləşmişdir. Bunu görə Zülqərneyn “ **است این چه گل** in çe gil ət?” demiş və orada bir qala tikilməsini əmr etmişdir. Qala tikilmiş və adını da “çigil” qoymuşlar. Bundan

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006. s. 362.

sonra o qalada yaşayan türklərə “ **چيگيل ئيغل** çigili” deyilmişdir. Daha sonra bu ad yayılmışdır. Oğuzlar buraya yaxın yerdə yaşadıkları üçün həmişə çigillərlə vuruşmuşlar. Aralarındakı düşmənçilik bu günə qədər davam edir. Çigil qılığına girənlərə də bu ad verilir. Oğuzlar Ceyhundan Yuxarı Çinə qədər olan yerdəki bütün türklərə “çigil” deyirlər. Bu, düz deyil. Çigillərin üçüncü oymağı Kaşğardakı bəzi kəndlərdir. Bu kəndlərin xalqına da “çigil” deyilir. Bunlar hamısı bir yerdən çıxaraq yayılmışlar”.¹

“ **جمل** **Çomul**: türklərdən bir oymaq”.²

“ **توخی** **Toxsi**: Kuyasda yaşayan bir türk boyu. **توخی چيگل** toxsi çigil” də deyilir”.³

“ **تافچاق** **Tawğaç**: Maçinin adıdır. Bura Çindən dörd aylıq məsafədədir. Çin əslində üç qismdir: birincisi Yuxarı Çindir ki, şərqdədir, buraya “ **تافچاق** Tawğaç” deyirlər. İkincisi Orta Çindir, bura “ **خطای** Xıtay” adlanır. Üçüncüsü Aşağı Çindir, buraya isə “ **برخان** Barxan” adı verilir. Barxan Kaşğardadır. Lakin indi Maçin “Tawğaç” adı ilə tanınmışdır, “Xıtay” ölkəsinə isə Çin deyilməkdədir.

تافچاق **Tawğaç**: türklərin bir boyudur, bu diyarda yaşayırlar. Bu sözdən alınaraq onlara “ **تات تافچاق** Tat Tawğaç”

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006, s. 392-393.

2. Yenə orada.

3. Yenə orada. s. 418.

deyilir ki, bu da uyğur, tat, çinli deməkdir. Bu, Tawğaçdır.

تۇغاج Tawğaç: böyük və əski tikililərin hamısına birdən “تۇغاج ادھی Tawğaç edhi” deyilir. Ərəblər də eyni qaydada öz əsərlərinə “عاد ad qövminün əsərləri” deyirlər. Xanlar Tawğaç sözünü özlərinə ünvan qəbul edərək “تۇغاج خان Tawğaç xan” adını daşıyırlar. Bu, “ölkəsi böyük və qədim olan xan” deməkdir.

تات تۇغاج Tat-Tawğaç: buradakı “tat” sözündən farslar, “Tawğaç” sözündən isə türklər murad edilir. Məncə, ən doğrusu elə bu söylədiyimdir. İslam ölkələrində də belə bilinir, orada da elədir. Hər ikisi də doğrudur”.¹

سۇغداق Soğdak: Balasağuna gəlib yerləşmiş bir boydur. Bunlar soğd xalqındadırlar. سۇغدا Soğd Buxara ilə Səmərqənd arasındadır. Bunlar türk qılığını almışlar, xarakterləri də türkləşmişdir”.²

قارلق Karluk: köçəri türklərin bir boyunun adı. Oğuzlardan ayırdırlar, oğuzlar kimi türkməndirlər”.³

قۇچاق Kıfçak: türklərin bir boyu”.⁴

قۇلباق Kulbak: bir türk abidinin, din ulusunun adıdır. Deyilənə görə, bir gün sərt bir qaya üzərinə “قۇلباق قۇلى تۇغرى tənqri kuli Kulbak” yazır, yazı

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006, s. 443.

2. Yenə orada. s. 457.

3. Yenə orada. s. 459

4. Yenə orada. s. 460.

ağappaq meydana çıxırmış, o biri gün ağ qaya üstündə bu yazını yazır, yazı qara olaraq görünürmüş. İzləri bu günə qədər qalır”.¹

“ **بَجَانَك** Bəçənək. Rum yaxınlığında yaşayan türk boyu”.²

“Bəçənək: bir oğuz boyu. Bu söz **بَجَنَك** şəklində də yazılır”.

“ **جَرَقْلَغ** Çarukluğ: oğuzlardan bir oymağın adı”.³

“ **تَات** Tat: bütün türklərə görə, farsca danışın adam. Bu məsəldə də işlənmişdir: “تَاتِغ كۆز رَا، تِكَانِغ تۈپرَا، تَاتِغ كۆز رَا، تِكَانِغ تۈپرَا = tatın gözünə vur, tikanın dibindən üz”. Toxsis və yağma dillərində uyğur kafirlərinin adı. Mən bunu öz şəhərlərində onlardan eşitdim. Onlar “تَات تَاغْچَات tat tawğaç” deyirlər ki, “çinli və uyğur” deməkdir. Bu məsəl farslar haqqında olduğu kimi, çinlilər və uyğurlar haqqında da söylənir. Bu məsəlin şərh belədir: çünki onlar vəfasızdırlar. Tikanı kökündən qazımaq lazım olduğu kimi, uyğuru da gözündən vurmaq lazımdır. Başqa bir məsəldə isə “تَات سِز بۆرک بۆل ماس تات سِز بۆرک بۆل ماس” tatsız türk bolmas, başsız börk bolmas” deyilir ki, “tatsız türk olmaz, başsız börk olmaz” deməkdir”.⁴

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. I c., Bakı, 2006, s.460.

2. Yenə orada s. 469.

3. Yenə orada, s. 475.

4. Yenə orada. II c., s. 277.

“ **يَافَا** **Yawa:** oğuzlardan bir oymaq. **و** vav ilə “ **يَوا** yava”,
 الف əliflə “ **اَافَا** awa” da deyilir.¹

“ **يَوا** **Yava:** “ **يَافَا** yawa” da deyilir. Oğuzların bir boyudur.
 Oğuzlar isti yerə “ **يَافَا يِير** yafa yer” deyirlər.
 Yuxarıda dediyim kimi, **و** vav hərfi yumşaq
 w-yə çevrilmişdir”.²

“ **يَمَاك** **Yəmək:** türklərin bir boyu. Biz onları qıpçaqlar
 lardan bir boy saydıq. Halbuki qıpçaqlar da öz-
 lərini ayrı boy sayırlar”.³

“ **يَغَمَا** **Yağma:** türklərin bir boyunun adı. Bunlara
 “ **قرا يَغَمَا** kara yağma” da deyilir.”⁴

“ **يَغَمَا** **Yağma:** Taraz yaxınlığında bir kəndin adı. Kənd
 bu adı yağmalardan almışdır”.⁵

“ **يَبَاقُو** **Yabaku:** türklərin bir boyu”.⁶

“ **قَاي** **Kay:** türklərdən bir bölük, boy”.⁷

“ **قَايَغ** **Kayığ:** oğuzların qayı boyu”.⁸

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lügət-it-türk. III c., Bakı, 2006, s. 29.

2. Yenə orada. s. 31.

3. Yenə orada. s. 32.

4. Yenə orada. s. 36.

5. Yenə orada. s. 36.

6. Yenə orada. s. 38.

7. Yenə orada. s. 158.

8. Yenə orada. s. 164.

“**Bayat:** ulu tanrının adı. Arğuca”. “Bayat: oğuzlardan bir oymağın adı”¹.

“**جفی Çıwı:** cinlərdən bir tayfa. Türklər buna inanırlar ki, iki boy bir-biri ilə vuruşanda həmin boyların vilayətlərində yaşayan cinlər də öz aralarında savaşırlar və öz vilayətinin adamlarına kömək edirlər. Cinlərdən hansı tərəf qalib gəlsə, o boy zəfər qazanır. Gecə vuruşan cinlərdən biri qaçsa, onların təmsil etdiyi vilayətin xaqanı da qaçır. Türk əsgərləri gecələr cinlərin atdığı oxlardan qorunmaq üçün çadırdə gizlənilirlər. Bu, türklər arasında geniş yayılmış bir ənənədir”².

“**قنکلی Kanqlı:** qırpçaqlardan böyük bir adamın adıdır”³.

“**ترکمان Türkmən:** bunlar oğuzdurlar. Bunlara türkmən deyilməsinin bir hekayəsi var. Həmin hekayə belədir: Zülqərmeyn Səmərqənddən keçib türklərin ölkəsinə doğru yönəld^{شو} zaman türklərin xaqanı çoxlu qoşunu olan Şu adlı gənc bir adam idi. Balasağun yaxınlığındakı qalanı o, fəth etmiş və tikmişdi. Hər gün Balasağundakı sarayın qarşısında bəylər üçün üç yüz altı-

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. III c., Bakı, 2006, s. 168.

2. Yenə orada. s. 213.

3. Yenə orada. s. 328.

mış növbət davulu vurulurdu. Xaqan Şuya Zülqərneynin yaxınlaşdığı xəbər verilmiş, “Əmriniz nədir, savaşa, yoxsa yox? Nə buyurursunuz?” deyə soruşmuşlar. Xaqan Şu müşahidə aparmaq və Zülqərneyni izləmək üçün **خُجْد** Xocənd çayının sahilinə qırx tarxanı göndərmişdi. Onlar gizli şəkildə getdikləri üçün ordunun bundan xəbəri yox idi. Buna görə də xaqanın ürəyi sakit idi. Xaqanın gümüşdən bir hovuzu var idi. Səfərə çıxanda onu da özü ilə birlikdə aparırdı. Hovuzda su doldurulur, içində ördəklər, qazlar üzürdü. Xaqandan “nə deyirsiniz, hər b edəkmi?” deyə soruşduqları zaman o, “bu qazlara, ördəklərə baxın, necə suya dalırlar” demişdir. Bunu eşidənlər bu sözlərdən xaqanın savaşa hazırlaşmadığını və buradan çəkilib getmək niyyətində olmadığını zənn etmişlər. Zülqərneyn Xocənd çayını keçir və müşahidəçilər gecə ikən gəlib Zülqərneynin çayı keçdiyini xaqana xəbər verirlər. Xaqan dərhal davullar çaldıraraq şər qə doğru yola düşür. Xalq getmək üçün heç bir hazırlıq görməyən xaqanın qəfildən getməsi üzündən ümidsizliyə düşür, ürküntü və qarışıqlıq yaşayır. Minik tapa bilənlər heyvanın üstünə atılıb xaqanın dalınca yollanırlar. Qarışıqlıqda çəşqinliqlə bir-birinin heyvanlarını arırlar. Səhər olunca ordugah düz bir ova halını alır. O zaman Taraz, İsficab, Balasağun kimi yerlər yox idi, bunlar sonradan salınmışdır. Həmin yerlərdə köçərilər yaşayırdılar. Xaqan ordusu ilə

sovuşub gedəndən sonra orada çoluq-çocuğu ilə iyirmi iki nəfər qalmışdı. Bunlar gecə ikən heyvanlarını tapa bilmədikləri üçün gedə bilməmişdilər. Bunlar kitabın əvvəlində adlarını çəkdiyim, damğalarını bəyan etdiyim adamlardır: “**قنق** kınık”, “**سلغر** salğur” və başqaları kimi. Bu iyirmi iki nəfər piyada çıxıb getmək, yoxsa orada qalmaq barədə danışanda daha iki nəfər gəlib çıxdı. Bunlar əşyalarını dallarına yükləmiş, ailələrini də yanlarına almışdılar. Ordunun izinə düşərək gədirdilər, çox yorulmuş və tərləmişdilər. Bu iyirmi iki nəfər yeni gələn iki adamla tanış olub danışdılar. Bu iyirmi iki adam dedi: “Ey, siz ikiniz, Zülqərneyn adlı şəxs bir yolçudur, burada qalmaz, ötüb keçər, biz də öz yerimizdə qalarıq”. İyirmi ikilər onlara türkcə “**قال اج** kal aç”, yəni “qahn, gözləyin” dedilər. Sonradan onlar “**خلاج** xalaç/xələc” adlandırılmışlar. Xalacların əsli belədir, onlar iki qəbilədir. Zülqərneyn gəlib onları saçlı və üstlərində türk nişanələri ilə görünəcə, heç nə soruşmadan “**تُرکمان اند** türkmanənd” dedi, “türkə bənzər” deməkdir. Bu ad onlarda bu günə qədər qalmışdır. Türkmənlər əslində iyirmi dörd boydur. Lakin iki boydan ibarət olan xalaclar bəzi xüsuslarda onlardan ayrıldıqları üçün, onları oğuz saymırlar. Əsli, doğrusu budur. Xaqan Şu Çinə doğru keçib getdi. Zülqərneyn də onun dalınca düşdü. Uyğurlara yaxın bir yerdə xaqan Şu Zülqərneynin üstünə bir bölük əsgər göndərdi. Zül-

qərmeyn də əsgər göndərdi və التون فان Altun kan deyilən dağda vuruşma baş verdi. Həmin dağ bu gün التون خان Altun xan adlanır. Bundan sonra Zülqərmeyn xaqanla sülh bağladı və uyğur şəhərlərini bina etdi, bir müddət orada qaldı. Zülqərmeyn çəkilib getdikdən sonra xaqan شو Şu gəldi. Balasağuna qədər irəlilədi, bir qala tikdirdi və ona öz adını verdi. Oraya bir tilsim qoydurdu. Leyləklər o şəhərin qarşısına qədər uçub gəlir, ancaq şəhəri qətiyyən keçib getmirlər. Tilsim bu günə qədər sınımamışdır”.¹

---

1. Mahmud Kaşğari. Divanü lügət-it-türk. III c., Bakı, 2006, s. 358-361.

II FƏSİL

M.Kaşğarının “Divani lüğət-it-türk” əsərindəki Oğuz boyları digər mənbələrdə

Faruq Sümər “Oğuzlar” kitabının “Boy təşkilatı və boyları” adlanan II hissəsində Oğuz elini meydana gətirən 24 boyun M.Kaşğari, Rəşidəddin və Yazıçıoğlu Əliyə görə təsnifatını vermiş, bu müəlliflərin siyahısındakı fərqləri, boyların hansı sıra ilə düzüldüyünü, bunun səbəblərini geniş tədqiq etmişdir.¹

Faruq Sümərin fikrincə, Oğuzlar Sır-Dəryanın orta yatağında şəhərlərdə yerləşmişlər. Onlar XI əsrdə 24 boydan ibarət olmuşdur. F.Sümər qeyd edir ki, M.Kaşğari bu boylardan 22-sini siyahısına salmışdır. Oğuz boylarına aid bütöv siyahı Rəşidəddin tərəfindən verilmişdir ki, bu da Oğuz boylarının siyahısını düzgün müəyyən etməyə imkan verir.²

Faruq Sümər mənbələrə istinad edərək yazır ki, “M.Kaşğarının siyahısından məmlük dövrü salnaməçilərindən ancaq Eyni istifadə etmişdir.” Digərləri (Həmdullah Müstəvfi, Nəşri, Əbülqazi, Yazıçıoğlu Əli və başqaları) birbaşa və ya bilavasitə Rəşidəddindən istifadə etmişlər³.

F.Sümər onu da yazır ki, M.Kaşğari “Xalaç” adlandığı və bəzi xüsusiyyətlərinə görə digərlərindən fərqləndiyi üçün 2 boyu Oğuz adlandırmamış və siyahıya daxil etməmiş, adını da verməmişdir⁴.

1. Faruq Sümər. Oğuzlar. B.,1992,s.207-344.

2. Yenə orada. s. 209

3. Yenə orada. s. 209

4. Yenə orada.

M.Kaşğarının və Rəşidəddinin siyahılarında ilk görünən fərq say baxımındandır. Belə ki, M.Kaşğaridə Oğuz boylarının sayı 22, Rəşidəddində isə 24 göstərilmişdir. M.Kaşğarının siyahıya salmadığı 2 boy bunlardır: Kızık və Karkın. Faruq Sümər hesab edir ki, Kızık və Karkından birini Kaşğarının öz siyahısına salmadığı 2 boydan biri kimi qəbul etmək lazımdır. Digərinin də bunlardan biri olduğu məntiqi baxımından düzdür. Çünki hər iki boy, yəni Kızık və Karkın eyni budaqda - Ulduz xanın oğulları arasında göstərilmişdir¹.

M.Kaşğari ilə Rəşidəddinin verdikləri Oğuz boylarının siyahısındakı say fərqlərini belə göstərmək mümkündür: M.Kaşğarının siyahısındakı Çarukluk boyu Rəşidəddində yoxdur. Rəşidəddindəki **Yaparlı, Qızıq, Qarqın** boyları M.Kaşğarının siyahısında verilməmişdir. Bu barədə Faruq Sümərin fikri də yerinə düşür. O yazır: "...Kaşğarının sayısı azdır, damğaları da bəlli deyildir" dediyi **Çarukluq** (kursiv bizimdir-B.X.) boyunun adına Rəşidəddinin siyahısında rast gəlmirik. Onun siyahısında (Rəşidəddinin siyahısında-B.X.) Kaşğaridə olmayan bu adları görürük: **Yaparlı, Qızıq, Qarqın**².

M.Kaşğari ilə Rəşidəddinin siyahısındakı digər fərq boyların sıralanmasındadır. Hər iki müəllifdə Oğuz boylarının sıralanmasına diqqət yetirək. M.Kaşğaridə Oğuz boylarının sıralanması aşağıdakı şəkildədir:

1. Kınık
2. Kayığ
3. Bayundur
4. İva // Yıva
5. Salğur

1. Faruq Sümər. Oğuzlar. B., 1992, s.209.

2. Yenə orada.

6. Afşar // Əfşar
7. Begtili // Bəgtili
8. Bügdüz
9. Bayat
10. Yazğır
11. Eymür
12. Karabölük
13. Alkabölük
14. İqdir // İqdir
15. Ürəgir // Yürəgir
16. Tutırka // Totırka
17. Ulayundluğ
18. Tüger // Tökər
19. Beçenek // Bəçənək
20. Çuvaldar
21. Çepni // Çəpni
22. Çarukluk'

Rəşidəddinin siyahısındakı Oğuz boylarının sırası belədir:

1. Qayı
2. Bayat
3. Alkaravlı
4. Qara ivli // Qara uyli
5. Yazır
6. Döyər // Dökər
7. Dodurğa
8. Yaparlı
9. Afşar // Avşar
10. Qızıq

---

1. M.Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. Ankara, 1985, İc., s.55-58.

11. Bəydili // Bekdili
12. Qarqın // Qırqın
13. Bayındır
14. Beçənə // Beçenə
15. Çavuldur
16. Çəbni
17. Salur
18. Eymür // Eymir
19. Alayunthı
20. Ürəgir // Ürügür
21. Yigdir // İqdır
22. Bügdüz // Bukdüz
23. Yıva // Yıva
24. Qınıq¹

M.Kaşğari öz siyahısında boyları o zamankı siyasi şöhrətlərinə görə sıralandırmışdır. Rəşidəddin isə öz siyahısını Oğuz boylarının qədim siyasi və ictimai mövqelərinə görə tərtib etmişdir. Onun siyahısındakı Oğuz boyları Oğuzun 6 övladının törəmələridir.

Faruq Sümərin fikrincə , “Kaşğarının öz siyahısında boyları o zamankı siyasi şöhrətlərinə görə sıraladığı anlaşılır. Məsələn, Səlcuq xanədanının mənsub olduğu Kınık boyu ən başda verilmişdir. Rəşidəddinin isə öz siyahısını Oğuz boylarının qədim siyasi və ictimai mövqelərinə görə tərtib etdiyi görünür”.²

M.Kaşğaridə də, Rəşidəddində də Oğuz boylarının damğası göstərilir. Rəşidəddində 24 Oğuz boyunun Oğuz xanın hansı övladının törəmələri olduğu da qeyd olunur. Məsələn, Rəşidəddin Gün xanın (Qayı, Bayat, Alkaravlı, Qara-uyli), Ay

1 Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 217

2 Yenə orada, s. 210

xanın (Yazır, Dökər, Dodurğa, Yaparlı), Yulduz // Ulduz xanın (Avşar, Qızıq, Bekdili, Qırqın), Gök // Göy xanın (Bayandır, Beçenə, Çavuldur, Çəbni), Dağ xanın (Salur, Eymir, Alayuntlı, Ürəgir), Dəniz xanın (Yıqdır // İqdir, Bükdüz, Yıva, Qınıq) övladlarını bir-bir sadalayır. Aydınca görünür ki, Oğuz xanın 6 övladı olmuş və onların da hər birinin 4 övladı törəmişdir. Bununla da Oğuzun 6 övladı və bunların hər birinin 4 törəməsi birlikdə 24 olur. Bu barədə Faruq Sümər yazır: “Burada 24 boy hər biri bərabər sayda olmaq üzrə Oğuz xanın 6 oğlundan törədilmişdir”.¹

Rəşidəddin M.Kaşğaridən fərqli olaraq Oğuz boylarının onqonunu və ət payını da göstərmişdir. Məsələn, Rəşidəddində göstərilir ki, Gün xanın övladlarının onqonu ağ şahin, Ay xanın övladlarının onqonu qartal, Ulduz xanın övladlarının onqonu dovşancıl, Göy xanın övladlarının onqonu şunqar, Dağ xanın övladlarının onqonu üği (quş), Dəniz xanın övladlarının onqonu gərgincək (çakır) olmuşdur.

Rəşidəddində 24 boy iki qola ayrılmışdır: **BOZ-OX** və **ÜÇ-OX**. Boz-ox // Bozuq qoluna Gün xanın, Ay xanın, Ulduz xanın, Üç-ox // Uçuq qoluna isə Göy xanın, Dağ xanın, Dəniz xanın övladları daxil edilmişdir. Lakin Kaşğaridə nə bu iki qol , nə də onların adı vardır.

Onu da qeyd edək ki, Kaşğari və Rəşidəddinin siyahılarındakı Oğuz boylarının adları həmin dövrün tələffüzünə görə yazılmışdır. Faruq Sümərə görə, “Fəxrəddin Mübarəkşahın siyahısındakı Oğuz boylarının yazılış şəkli Kaşğarininki ilə eynidir”.²

Kaşğari 24 Oğuz boyunun öz adlarını ulu babalarından aldığı söyləyir və bu 24 boya Zülqərneynin Türküstan səfəri za-

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 210

2. Yenə orada. s. 211

manı necə türkmən adının verildiyinə dair bir hekayə də nəql edir.

İndi isə Rəşidəddinin verdiyi sıralanma ardıcılığı əsasında Oğuz boylarını nəzərdən keçirək.

1. Kayı

Kayı boyu Rəşidəddinin siyahısında birinci yerdə durur. Mənası “möhkəm” deməkdir. M. Kaşğaridə bu boy ikinci yerdə və “Kayığ” formasındadır. Rəşidəddinin siyahısında Oğuz boyları siyasi və ictimai mövqelərin əsas tutulması ilə tərtib edilmişdir. Kayıların siyahıda birinci olması onların bu baxımdan Oğuzların ən mühüm və əsil boyu sayıldığını göstərir. Kayılar Oğuzların ən qədim, ən köklü və ən şərəfli boylarından biri olmuşdur. Onlar Anadolunun orta və qərb tərəflərində yaşayırdılar.¹

2. Bayat

Məlumdur ki, Bayatlar tarixdə böyük şəxsiyyətlər yetirmiş bir boydur.

Oğuzların dövlət və din adamı Dədə Qorqud, məşhur şair Füzuli bu boyə mənsub idi. Anadolunun orta və qərb bölgələrində yaşayırlar. Bundan başqa, XIV əsrdən bəri Şimali Suriyadakı türkmənlər arasında çox böyük Bayat elatı və XVI əsrdə Qərbi və Cənubi-Qərbi Anadoluda Bayat adlı kiçik və yerləşmiş oymaqlar olmuşdur.²

Bu boy M. Kaşğarının əsərində IX yerdə, Rəşidəddinin siyahısında II yerdədir. Mənası “Dövlətli və neməti bol olan” deməkdir.

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 223.

2. Yenə orada. s. 227.

3. Alka - Bölük

Göründüyü kimi, M.Kaşğaridə Alka - Bölük, Rəşidəddində Alkaravlı və Əbülqazidə Alka - evli (ivli) şəklində yazılan bu oğuz boyuna aid bir oymağa və ya yer adına indiyə qədər heç bir yerdə rast gəlinməmişdir. Səbəbi məlum deyil. Mənası “haraya getsə, uğur qazanan” deməkdir. M.Kaşğarinin siyahısında XIII, Rəşidəddində isə III yerdədir.¹

4. Qara Bölük

XVI -XVII əsrlərdə Qara - evli adlı bir oymağ mövcud olmuşdur. “Əbülqazinin bəhs etdiyi Qara - evlilərə gəlincə onlar Amusuyunun (Ceyhun) sahilində də, Acı dənizin (Xəzər) yaxınlığında da yaşayırdılar”.² Bəzi mənbələrə görə, bunlar Kaşğa - Çura adlı bir şəxsdən törəmişdir. Həmin şəxsin başqa yerdən gətirilmiş bir kölənin oğullarından olduğu nəql edilir. F.Sümərə görə, “Bu rəvayət doğrudursa, bu təşəkkülün eyni adlı oğuz boyundan olmadığına”³ inanmaq olar. M.Kaşğarinin siyahısında Qara -bölük XII, Rəşidəddinin siyahısında Qara ivli // Qara uyli şəklində IV yerdədir.

Mənası “qara otaqlı” deməkdir.

5. Yazır

Faruq Sümərə görə, “Yazırların öz adlarını daşıyan yurdları Nəsa şəhərinin qərbində yerləşirdi. Buradakı bir qəsəbə də Yazır adlanırdı”. O, Əbülqaziyə istinad edərək qeyd edir ki, monqol dövründən sonra yazırlara qardaşlı (taşlı) deyilirdi.⁴

Faruq Sümərin araşdırmaları təsdiq edir ki, yazırlar “Anado-

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 241.

2. Yenə orada. s. 242.

3. Yenə orada.

4. Yenə orada. s. 242-244.

lunun fəthində və məskunlaşdırılmasında da olduqca mühüm rol oynamışlar. XVI əsrdə bu ölkədə Yazır adlı 24 kənd və onlara mənsub bəzi oymaqlar da vardır. Bu oymaqlar dul- qədirlilər ilə Həmid, Təkər və Ankara sancaqlarında yaşayırdılar”.¹

Mənası “çox ölkəyə hakim”, “çox vilayətlər onun tərəfində olacaqdır” deməkdir. Yazır boyu M.Kaşğarının siyahısında Yazır formasında olmaqla X, Rəşidəddinin siyahısında V yerdədir.

6. Döyər

Döyərlər Oğuzların islamiyyətdən əvvəlki tarixlərində mühüm mövqeyə sahib idilər. Faruq Sümərin tədqiqatları təsdiq edir ki, “...təhrir dəftərlərində bu boya aid 19 yer adına təsa_üf edilmişdir. Bu yer adları digər boylarındakı kimi Orta Qərbi Anadoluda müşahidə edilir”.²

Mənası “toplanmaq üçün”, “toplanmaq naminə” deməkdir. M.Kaşğaridə Tüger // Tökər şəkilində XVIII, Rəşidəddində VI yerdədir.

7. Dodurğa

Faruq Sümər qeyd edir ki, təhrir dəftərində Doğurğa, Doturğa, Toturğa və Todurğa kimi müxtəlif şəkildə yazılır.³

XIX əsrin əvvəllərində İranda oğuzların mənşəyi haqqında yazılmış bir risalədə dodurğalardan mühüm bir qismin Türkmən çölündə, yəni Xarəzm türkmənlərinin yurdunda yaşadığı qeyd edilir. Rəşidəddinə görə, mənası “ölkə almaq və xanlıq etmək” deməkdir. Bu boy M.Kaşğaridə “Toturka // Tutırka” formasında işlənir və XVI yerdədir.⁴

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 245.

2. Yenə orada.

3. Yenə orada. 1992, s. 255.

4. M.Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. Ankara, 1985, Ic., s.58.

8. Yaparlı

M.Kaşğarının siyahısında olmayan bu boy Rəşidəddinin siyahısında “Yaparlı” şəkilindədir. “Yaparlı” boyu Ay xanın oğulları arasındadır. Yaparlı adının mənası verilməyən yeganə boydur. Çarukluk və Yaparlıya aid tarixi qeyd, yer adı və təşəkkülünə aid heç nə yoxdur. Ehtimal var ki, Rəşidəddindəki Yaparlı M.Kaşğaridəki “Çarukluk”un yerini tutur. Bu ehtimalı əsaslandırmağa imkan verən cəhət odur ki, Rəşidəddinin siyahısında bu boy yeganə mənası olmayan boy olduğu halda, M.Kaşğari yazır: “Çarukluk boyunun sayı az, bəlgəsi bəlli deyil”¹.

M.Kaşğaridə bu boy XX, Rəşidəddində VIII yerdədir.

9. Əfşar (Avşar)

Faruq Sümərə görə, Əfşar XI əsrdə tarixdə mühüm rol oynamağa başlamış və öz adlarını zəmanəmizədək yaşatmış yeganə Oğuz boyudur.² Əfşarlar Rəşidəddində hökmdar yetirmiş Oğuz boylarından biri kimi xatırlanır. Eyni zamanda Əfşarlar islamıyyətdən əvvəlki tarixdə də böyük rol oynamışdır.³ Rəşidəddinə görə, Əfşar “çevik və vəhşi heyvan ovuna həvəsli” mənasını verir.

10. Qızıq

Faruq Sümərə görə, Kızıq boyu təhrir dəftərində və digər arxiv sənədlərində müşahidə olunur. Onun fikrincə, təhrir dəftərlərində kızıqlara aid 28 yer adı vardır və bunların bir çoxu indi də mövcuddur. Faruq Sümər qeyd edir ki, kızıqlara XVI əsrdə Hələb türkmənləri arasında yalnız bir oymağa, həmin dövrdə

1. M.Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. Ankara, 1985, Ic., s.58.

2. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 257.

3. Yenə orada.

onların bir qolunun Dəməşq (Şam) bölgəsində yaşamasına, digər bir qolunun XVII əsrdə Orta Anadoluya gəlməsinə təsadüf olunmuşdur.¹

Rəşidəddinə görə, qızıq “qüvvətli, yasaqda ciddi” mənasındadır.

Bu boy M.Kaşğaridə işlənməmiş, Rəşidəddində isə X yerdedir.

11. Bəydili

Bu boy Rəşidəddinin “Oğuznamə”sində hökmdar yetirən beş boydan biridir. XIV əsrin II yarısında yazılmış inşa kitabındakı Türkmən boyları və ailələrinə aid siyahıda bəydililərin adı çəkilir. Mənası “böyüklər kimi əziz” deməkdir.²

M.Kaşğaridə “Bəgtili” formasında 7-ci yerdedir.

12. Qarqın

Bu boy M.Kaşğarının siyahısında yoxdur. Ancaq buna baxmayaraq, Fəruq Sümərə görə, onlar Oğuzların tarixində mühüm rol oynamış və XVI əsrdə “Anadoluda bu boya aid 62 yer adı təsbit edilmişdir.”³

Rəşidəddinə görə, bu boyun mənası “çox və doyuran aş” mənasında olmuşdur.

13. Bayındır

Bu boy əski Oğuz tarixində mühüm rol oynamışdır. “Dədə Qorqud” dastanlarında Oğuzların başçısı Qamqam oğlu Bayındır xandır. Anadolunun qərb və orta bölgələrində 52 kəndin ba-

1. Fəruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 288.

2. Yenə orada.

3. Yenə orada. s. 300.

yındır adını daşdığı təhrir dəftərlərində əks olunmuşdur.¹ Bayındır Rəşidəddinə görə, “daima nemətlə dolu olan yer” mənasındadır. M.Kaşğaridə “Bayundur” kimi işlənir və III yerdədir.

14. Peçene

Faruq Sümərə görə, bu adda X-XI əsrlərdə Qara dənizin şimalında və Balkanlarda mühüm siyasi rol oynamış bir türk qövmünün olduğu məlumdur.² Həm də XI əsrdə Peçeneq adlı bir oğuz boyu da olmuşdur. M.Kaşğari türk peçeneq qövmü ilə Oğuz peçeneq qövmünü bir-birindən fərqləndirir. Bu iki şəkildə izah olunur:

1) Hər iki təşəkkülün eyni ad daşması bir təsadüfdür.

2) Oğuz peçeneq boyu türk peçeneq qövmünün bir parçası olub oğuzların tabeliyi altına girmiş, vaxt keçdikcə oğuzların bir boyu halına gəlmişdir.

Rəşidəddində “Beçənə” formasında. M.Kaşğaridə “Bəçənək” kimi yazılıb və XIX yerdədir. Rəşidəddinə görə, mənası “iyi çalışar, qeyrət göstərir” deməkdir.

15. Çavuldur

Faruq Sümərə görə, bu boyun adı XVI əsrdə Anadoluda, ümumiyyətlə, Çavundur şəkilində söylənmişdir.² Bununla birlikdə həmin sözün qədim şəkili ilə (yəni Çavuldur) bir çox kəndlərə, habelə Çovdur şəkilində də bəzi kəndlərə təsadüf edilir. XVI əsrdə Anadoluda bu adda 21 yerə rast gəlinmişdir. Rəşidəddinə görə, mənası “şərəfli, ünü yayqın” deməkdir.

M.Kaşğarinin siyahısında Çuvaldar şəkilində (bunun əslində Çavuldur şəkilində olması ehtimal edilir) işlənir və XX yerdədir.

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992. s. 302

2. Yənə orada, s. 308

16. Çəpni // Çəbni

Faruq Sümərin fikrincə¹, adı zəmanəmizə qədər gəlib çatmış bir boydur. Rəşidəddin bu boyun mənasını belə izah edir: “Harda yağı görsə, dərhal savaşağ”. Bu boy M.Kaşğarının siyahısında XXI yerdədir.

17. Salur

Oğuzların tarixində mühüm rol oynamış boylardan biridir. Faruq Sümər belə izah edir ki, moңqol dövrünə qədər bu boyun adı Salğur formasında yazılmışdır.²

Rəşidəddinə görə, mənası “haraya varsa, qılınc və çomağı iş görər” deməkdir. M.Kaşğaridə “Salğur” kimi işlənir və V yerdədir.

18. Eymür (Eymir)

Faruq Sümərin araşdırmalarına əsasən, Anadoluda daha çox Eymir (bəzən İmir), İran və Xarəzm türkmənləri arasında isə “Eymür” şəkilində işlənmişdir.³ Rəşidəddin bu boyun mənasını “son dərəcə iyi” kimi verir.

19. Ala-Yunth

Faruq Sümərin araşdırmalarına görə, XVI əsrdə bu boya aid 44 yer adına rast gəlinir. XVI əsrdə Orta və Qərbi Anadoluda bəzi oymaqlar da olmuşdur.⁴

“Zəngin heyvanları (atları) olan” mənasını verir. M.Kaşğaridə “Ulayundluğ” şəkilində olsa da, əslində “Ala-Undluğ”dur.

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s. 310

2. Yenə orada. s.317

3. Yenə orada. s.324

4. Yenə orada. s.328

Xəta nəticəsində bu şəkilə düşdüyünə şübhə yoxdur və M.Kaşğaridə XVII yerdədir.

20. Yürəgir

Təhrir dəftərlərində “Yürəgir” və “Ürəgir” şəkilində yazılır.¹ Mənası “daima yaxşı iş və qurucu”. Bu boy M.Kaşğaridə XV yerdədir.

21. İqdir // Yigdir

Tarixi və coğrafi mənbələrdə adı çəkilməyən boylardan biridir.² Mənası “iyilik, böyüklük, igidlik” deməkdir. M.Kaşğaridə “İqdir” formasındadır və XIV yerdə göstərilir.

22. Bügdüz

Faruq Sümərin araşdırmalarına görə, XVI əsrdə Anadoluda Bügdüzlərə aid 22 yer adı qeydə alınmışdır, onlardan bu gün ancaq 3-ü qalmışdır.³

Faruq Sümər yazır: “Dədə Qorqud dastanlarındakı “bıyığı qanlı” kimi təsvir edilən Əmən bəy də bügdüzdən göstərilir. Bunlar bügdüz boyunun oğuzların islamdan əvvəlki tarixlərində və islam dinini qəbul etdikdən sonrakı dövrün ilk zamanlarında dastanlarda əks-səda doğuracaq dərəcədə bir rol oynadığını göstərir.”⁴

Rəşidəddinə görə, mənası “hər kəsə tabe olur və xidmət göstərir” deməkdir.

M.Kaşğaridə “Bügdüz” kimi işlənir və VIII yerdədir.

1. Faruq Sümər. Oğuzlar.B., 1992, s.332.

2. Yənə orada.

3. Yənə orada. s. 334

4. Yənə orada.

23. Yıva

Faruq Sümörin araşdırmalarına görə, Yıvalar Səlcuklar dövründə adı tez-tez çəkilən boylardan biri olmuşdur.¹

Rəşidəddinə görə, Yıva boyunun mənası "dərəcəsi hamıdan üstün" deməkdir. M.Kaşğaridə bu boy IV yerdədir.

24. Qınıq

Faruq Sümörin araşdırmalarına görə, Kınıqlar // Qınıqlar sülalə xanədanının çıxdığı boydur. Onlara aid 81 kənd-yer adı olmuşdur.² Rəşidəddinə görə, bu boyun mənası "harda olsa, özizdir" deməkdir.

M.Kaşğaridə bu boy I yerdədir. Onun "Zamanlarımızın xanları bunlardır" fikri də təsdiq edir ki, Qınıq boyu digər boylara hamısından daha müfəzzəl, hörmətli olmuşdur.

1. Faruq Sümör. Oğuzlar.B., 1992, s. 341

2. Yəni orada. s. 341

RƏŞİDƏDDİNƏ GÖRƏ OĞUZ BOYLARININ SİYAHISI

		Boyun adı	Anlamı	Ət qismi	Onqonu	Damğası	№
BOZ OKLAR	Gün xan oğulla- rı	Kayı	Möhkəm	Sağ karı yağrın	Şahin		1
		Bayat	Dövətli və ne- məti bol	- " -	- " -		2
		Alkaravlı	Hara getso hünor göstörir	- " -	- " -		3
		Kara İvli	Qara otaqlı	- " -	- " -		4
	Ay xan oğulla- rı	Yazır	Çox ölkəyə hakim	Aşıqlı	Qartal		5
		Döger	Toplanmaq üçün	- " -	- " -		6
		Dodurga	Ölkə almaq və xanlıq yaratmaq	- " -	- " -		7
	Ulduz xan oğulla- rı	Yaparlı		- " -	- " -		8
		Avşar	Cöld və vəhşi heyvan ovuna hovosh	Sağ uruaca	Dovşancıl		9
		Kızık	Qüvvətli, qanun- da ciddi	- " -	- " -		10
		Beq-Dili	Böyüklər kimi əziz	- " -	- " -		11
	ÜÇ OKLAR	Güy xan Oğul- ları	Karkın	Çox və doyuran aş	- " -	- " -	
Bayındır			Dama nemətli dolu olan yer	Sol karı yağrın	Sunqur		13
Beçəno			Yaxşı vuruşur, igidlilik göstörir	- " -	- " -		14
Çavuldur			Şərəfli, ad-sanlı	- " -	- " -		15
Dağ xan oğulla- rı		Çebni	Hərda düşmən görsə oradaca vuruşur	- " -	- " -		16
		Salur	Hara getso qılnc və çomaqla iş görür	Ucayla	Uc		17
		Eymür	Son dərəcə yaxşı və zəngin	- " -	- " -		18
		Ala-Yunlu	Heyvanları yaxşı	- " -	- " -		19
Dəniz xan oğulla- rı		Üregir	Daim yaxşı iş- lərlə məşğul olan	- " -	- " -		20
		Yıqdir	Yaxşılaş, böyüklük, igidlilik	Aşıqlı	Çakır		21
		Bügdüz	Hər kəsə hörmət göstörir və xid- mət edir	- " -	- " -		22
		Yıva	Dərəcəsi hami- sından üstün	- " -	- " -		23
	Kınık	Hərda olsa əziz- dir	- " -	- " -		24	

YAZIÇIOĞLUNDAKI OĞUZ BOYLARININ SİYAHISI

		Xanlar xanı sümüyü baş və uca-buna xan derlər				
		Boyun adı	mənası	sümük	quş	
Üç ox ki sol qoldur	Göy xan oğlanları ki IV oğuldurur	Əvvəl, Bayındır	yəni həmişə bay və nemətli ol.	sol qara	Sunqur	
		Duvum, Biçənə	yəni eyni duruş-ucu, yaxşı döyüşçü.			
		Səvvum, Çavındır	yəni namuslu və iraq çavlı.			
	Dağ xan oğlanları ki V oğuldurur	Çəharum, Çəpni	yəni harada yağdı görsə dərhal savaşı.	yağrın.		
		Əvvəl, Salur	yəni sal (vur), yəni harada yetişsən, qılınc və çomağın rəvan olsun.	ucayla adlı.	Uç quş	
		Sevvum, Alayuntlu	yəni hədsiz ey ol, yəni qılıncları ala və eyü atlı.			
Çəharum, Ürəgir	yəni həmişə öyülük və əhsan edicü.					
Dəniz xan oğlanları ki VI oğuldurur	Əvvəl, İqdir	yəni eyülük və ululuq və bəhədarluq.	aşuqlu və qıç.	Çağır		
	Duvum, Bügdüz	yəni dükəlinə təvazö və xidmət edir.				
	Səvvum, Yıva	yəni mərtəbəsi dükəlinədən üstün ola.				
Boz ox qövm-ləri ki sağ qoldur	Gün xan oğlanları ki düğəli oğlanların ulusudur	Çəharum, Qınıq	yəni dükəlinədən hər yerdə bunlar əziz ola.			
		Əvvəl, Qayı	yəni möhkəm	sağ qara yağrın	Şahin	
		Duvum, Bayat	yəni dövlətli və nemətli.			
	Səvvum, Alqa-övlü	yəni hər yerdə yürürlər.				
	Ay xan oğlanları ki II oğuldurur	Çəharum, Qara övlü	yəni evləri qara.			
		Əvvəl, Yazır	yəni çox vilayət onun ola.	aşuqlu umaca	Qartal	
		Duvum, Döğör	yəni yığılmaq üçün bir yerdə gələlər.			
	Səvvum, Dodurğa	yəni mült tutmaq, hökm etmək.				
	Yıldız xan oğlanları ki III oğuldurur	Çəharum, Yaparlı	yəni mült tutmaq, hökm etmək.			
Əvvəl, Avsar		yəni üst calıq və av və canavara və quşa həvəsli.	sağ umaca və adlı	Dev-sancıl		
Duvum, Qızıq		yəni qüvvətli və yasaqçı cıddı.				
Səvvum, Bəkdilli	yəni bəylər sözü özizdir.					
	Çəharum, Qarqın	yəni ulu iş, doyurucu.				

Mahmud Kaşğaridaki Oğuz boylarının siyahısı

اوغز Oguz : Bir Türk Boyudur. Oguzlar Türkmenlerdir.
Bunlar yirmi iki bölüktür; her bölümün
ayrı bir belgesi ve hayvanlarına vurulan
bir alâmeti vardır. Birbirlerini bu bel-
gelerle tanırlar.

Birincisi ve başları : " قون
Kınık"lardır. Zamanımızın Hakanları bun-
lardandır. Hayvanlarına vurdukları işaret
şudur :

İkincisi : " قايغ Kayıg"lardır.

Belgeleri şudur :

Üçüncüsü : " بايندز Bayındur"lar-
dır. Belgeleri şudur :

Dördüncüsü : " ايا Iya"lardır. Bun-
lara " يوا Yıwa" dahi denir. Belgeleri
şudur :

Beşincisi : " سالغر Salgur"lardır.
Belgeleri şudur :

Altıncısı : " افشار Afşar"lardır.
Belgeleri şudur :

Yedincisi : " بگتلي Begtili"lerdir.
Belgeleri şudur :

Sekizincisi : " بگدüz Bögüz"lerdir.
Belgeleri şudur :

Dokuzuncusu : " بايت Bayat"lardır.
Belgeleri şudur :

Onuncusu : " يازغر Yazğır"lardır.
Belgeleri şudur :

Onbirincisi : " ايندر Eynür"lerdir[+].

- Belgeleri şudur :
- Onikincisi : " كَرَابُؤُكْ Karaböyük"lerdir. Belgeleri şudur :
- Onüçüncüsü : " الْكَابُؤُكْ Alkaböyük"lerdir. Belgeleri şudur :
- Onördüncüsü : " اِرْكُؤُزْ İgdir"lerdir[+]. Belgeleri şudur :
- Onbeşincisi : " اُرُغِيرْ Üregir"lerdir[++] " يُرُغِيرْ Yüregir" dahi denir. Belgeleri şudur :
- Onaltıncısı : " تُوْرُقَا Tutırka"lerdir. Belgeleri şudur :
- Onyedincisi : " اُولَايُنْدُلُغْ Ulayundluğ"lardır[+++]. Belgeleri şudur :
- Onsekizincisi : " تُوْغُرْ Tüger"lerdir[++++]. Bazı kere و harfi atılarak نُكُرْ şeklinde dahi yazılır. Belgeleri şudur :
- Ondokuzuncusu : " بِيغَنَكْ Beşenek"lerdir[+]. Belgeleri şudur :
- Yirmincisi : " چُوْڤَالْدَرْ Çuvaldar"lardır[+]. Belgeleri şudur :
- Yirmibirincisi : " چِپْنِي Çepni"lerdir[+++]. Belgeleri şudur :
- Yirmiikincisi : " چَارُكْ Çarukluğ"lardır. Bunların sayısı az, belgeleri belli değildir.

III fəsil
M.KAŞĞARİNİN «DİVANİ LÜĞƏT-İT-TÜRK»
ƏSƏRİNDƏKİ OĞUZ BOYLARINA AİD YER ADLARI

**III.1. M.Kaşğarının «Divani lüğət-it-türk» əsərindəki Oğuz
 boylarına aid XVI əsrdə Anadoludakı yer adları**

Faruq Sümərin «Oğuzlar» kitabında verilmiş XVI əsrdə Anadoluda Oğuz boylarına aid yer adlarının zəngin olduğunu nəzərə alaraq burada verməli oluruq.

**XVI ƏSRDƏ ANADOLUDA OĞUZ
 BOYLARINA AİD YER ADLARI***

I. KAYI

Boyun adı	Vəsi	Sancağı	Qəzası**	Vergi verən əhali sayı
Kayı Mahmud	Əkinilik	Ağ-Saray	Bəkir	-
Kayıcıq	Kənd	Ağ-Saray	Ağ-Saray	27
Qızıl-Kayı	Kənd	Ağ-Saray	Əyyubeli	
Kayıcıq	Kənd	Ağ-şəhər	İshaqlu	66
Kayı	Kənd	Amasya	Gəldigələn	24
Kayı	Kənd	Amasya	Yavaş	52
Kayı	Kənd	Amasya	Yavaş	-
Kayı	Əkinlik	Amasya	Simrei-Lədik	20

* Bax: Faruq Sümər. Oğuzlar. «Yazıçı», Bakı, 1992, s. 402-427.

** Bir çox qəza adlarının oxunuşu şübhəlidir.

Kayı digər adı Yusif-Şeyx	Kənd	Ankara	Ayaş	12
Kayı	Əkinlik	Ankara	Qəsəbə	18
Kayıcıq	Kənd	Ankara	Qəsəbə	39
Kayıcıq	Kənd	Ankara	Murtazaabad	5
Kayı digər adı Qaraca Qaya	Kənd	Aydın	Yenişəhir	-
Kayı digər adı Kayılı	Kənd	Aydın	Birgi	28
Kayı	Kənd	Bəyşəhri	Köçü	33
Kayılu	Kənd	Bəyşəhri	Köçü	39
Kayı	Kənd	Bıqa	Çan	6
Kayı	Kənd	Bolu	Gərədə	34
Kayı	Kənd	Bolu	Gərədə	12
Kayı	Kənd	Bolu	Gərədə	3
Karandı və Kayı	Kənd	Bolu	Taraqlı-Borlu	36
Kayı	Kənd	Bolu	Taraqlı-Borlu	17
Kayı	Kənd	Bolu	Kıpr	188
Kayı	Kənd	Bozox	Sarğun	45
Kayı	Kənd	Canik	Kavak	34
Kayı	Kənd	Canik	Satılmış və Bayramlı	16
Kayı	Kənd	Çorum	Divani-Əmlak	24
Kayı	Kənd	Çorum	Divani-Xəlfı	6
Kayı	Kənd	Çorum	İskilib	4
Kayıcuq	Kənd	Çorum	İskilib	29
Kayı	Kənd	Ərzurum	Kemah	51
Kayıcıq	Kənd	Ərzurum	Kemah	5
Kayı-Yayla	Kənd	Hamid	Göl-Hisar Qara	
Kayı			Ağacı	132
Kayı	Kənd	Hamid	Doyran	9

Kayı	Kənd	Hamid	Siroz	72
Kayılu	Kənd	Hamid	Ulu-Borlu	40
Kayı	Kənd	Hamid	İsparta	123
Kayıcuq	Kənd	Hamid	Göl-Hisar	44
Kayı	Kənd	Xudavəndi- gar	İnegöl	12
Kayı	Kənd	Xudavəndi- gar	Qara-Hisarı Hallu	38
Kayı	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Barçınlu	58
Kayı-Xan	Kənd	Qara Hisari Şərqi	Şəmsəddin	56
Kayı	Kənd	Qara Hisari- Şərqi	Bökmen	10
Kayı	Kənd	Qara Hisari- Şərqi	Su-Şəhri	-
Kayı	Kənd	Qara Hisari- Şərqi	Akşəhir-Abad	11
Kayı	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	27
Kayı	Kənd	Kastamonu	Boy-Ovası	19
Kayı	Kənd	Kastamonu	Daş-Köprü	9
Kayı	Kənd	Kastamonu	Daday	203
Kayı	Kənd	Kastamonu	Sinob	4
Kayı	Kənd	Kastamonu	Sinob	15
Kayı	Kənd	Karasi	Boğaz-Hisar	10
Kayı	Kənd	Karasi	Ayazmənd	13
Kayı	Kənd	Kenqırı (Çankırı)	Tosya	95
Axa-Kayı	Kənd	Kenqırı	Qoç-Hisar	15
Axa-Kayı	Kənd	Kenqırı	Qoç-Hisar	10
Bozar-Kayı	Kənd	Kenqırı	-	-
Xatun-Kayı	Kənd	Kenqırı	Qurşunlu	28

Aşqa-Kayı	Kənd	Kenqırı	Qarı-Bazarı	45
Yuxarı-Kayı	Kənd	Kenqırı	Qarı-Bazarı	60
Kayı	Kənd	Kırşəhri	--	6
Kayı-Üyüyü	Kənd	Konya	Səhra	1
Kayı	Kənd	Konya	Xatun-Saray	-
Kayı	Kənd	Konya	Larəndə	17
Kayı	Kənd	Konya	İn-Suyu	18
Yenicə-Kayı	Kənd	Konya	Səidəli	51
Kayı	Kənd	Konya	Bayad	71
Ulu-Kayı	Kənd	Kütahya	Uşaq (Banaz)	13
Kiçik-Kayı	Kənd	Kütahya	Uşaq (Banaz)	3
Kayı	Kənd	Kütahya	Əyri-Göz	56
Yavı-Kayı	Kənd	Kütahya	Geyiklər	19
Kayı	Kənd	Kütahya	Şeyxlu	29
Kayı	Kənd	Kütahya	Sazanos	24
Kayı və Qoz dərəsi	Kənd	Kütahya	Dovşanlı	18
Kayıcuq	Kənd	Kütahya	Şeyxlu	10
Kayı	Kənd	Məntəşə	Balat	10
Kayı	Kənd	Məntəşə	Balat	-
Kayı və Daş- Kayı	Kənd	Məntəşə	Göycüyəz	468
Kayı	Kənd	Məntəşə	Məkri	-
Kayılu	Kənd	Məntəşə	Çinə	6
Kayılu	Kənd	Məntəşə	Burnaz	9
Kayı	Kənd	Niğdə	-	386
Kayı	Kənd	Saru-Xan	Ak-Hisar	12
Kayılu	Kənd	Saru-Xan	-	8
Kayıcuq	Kənd	Sivas	Sivas	39
Kayı	Əkinlik	Sivas	Qoç-Hisar	-
Kayı	Əkinlik	Sivas	Sivas	-

Kayıcıq	Əkinlik	Sivas	Sivas	-
Bəy-Kayı	Kənd	Sivas	Zilə	108
Kayı-Kolan?	Kənd	Sivas	Daşabad	94
Kayı	Kənd	Sivas	Tokat (Gəlmufad)	9
Kayıcıq	Kənd	Sivas	Tokat (Tozanlu)	9
Kayı	Kənd	Sultan-Önü	Qaraca-Şəhir	30
Kayı	Kənd	Sultan-Önü	Qaraca-Şəhir	36

II. BAYAD (BAYAT)

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası*	Vergi verən əhali sayı
Bayad	Kənd	Ağ-Şəhir	İlgün	22
Bayad	Kənd	Amasya	Yavaş	34
Bayad	Kənd	Amasya	Simrei-Lədik	41
Bayad	Kənd	Amasya	Simrei-Lədik	80
Bayad	Kənd	Amasya	Yaban-Abad	12
Bayad	əkinlik	Ankara	Qəsəbə	-
Qaraca-Bayad	Kənd	Bəyşəhri	Göçü	60
Qaraca-Bayad	Kənd	Bəyşəhri	Göçü	53
Bayad-Üyüyü	Kənd	Bəyşəhəri	Qır-İli	58
Bayad	Əkinlik	Biga	Avinə	45
Bayad	Əkinçilik	Bozox	Hüseyn-Ova	-
Bayad	Əkinlik	Hamid	Avşar	-
Bayad	Kənd	Xudavəndi- gar	Söyüd	9
Bayad	Kənd	Xudavəndi- gar	Tarhala	30

* Bir çox qəza adlarının oxunuşu şübhəlidir.

Bayad	Kənd	Xudavəndi- gar	Bərqama	57
Bayad	Kənd	Xudavəndi- gar	Bəhram	86
Ulu-Bayad	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Qara Hisari- Sahib	26
Bayad	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Barçınlı	64
Bayad	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Ulu Siçanlı	5
Bayad	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Şuhut	6
Bayad (digər adı Yayçılar)	Kənd	Karasi	Sındırğı	29
Bayad	Kənd	Karasi	Baş	19
Bayad (digər adı Yayçılar)	Kənd	Karasi	Sındırğı	17
Bayad	Kənd	Karasi	Manuas	11
Bayad	Kənd	Kastamonu	Qoz-Yaxa	14
Bayad	Kənd	Kastamonu	Daday	51
Yazı-Bayad	Kənd	Qeysəriyyə	Qara Hasar	15
Balum-Bayad	Əkinlik	Kenqırı	Kenqırı	-
Bayad	Kənd	Kenqırı	Tosya	34
Bayad	Kənd	Qoca-İli	Yalaq-Abad	-
Bayad	Kənd	Konya	Xatun-Saray	25
Bayad-Üyüyü	Kənd	Konya	-	42
Yağlu-Bayad	Kənd	Konya	Səhra	61
Bayad	Kənd	Kütahya	Şeyxlu	44
Bayad	Kənd	Kütahya	Kütahya	37
Bayad	Kənd	Kütahya	Uşaq	31
Bayad	Əkinlik	Malatya	Erqavun	-
Bayatlu	Kənd	Malatya	İç-İl	56

Bayad	Kənd	Məntəşə	Məkri	-
Bayad	Kənd	Sarı-Xan	Gözəl-Hisar	-
Bayad	Kənd	Sarı-Xan	Gördüs	62
Bayad	Kənd	Sivas	-	-

III. ALKA-BÖLÜK (ALKA-EVLİ)

Bu obaya aid heç bir yer adına rast gəlinmədi.

IV. QARA-BÖLÜK (QARA-EVLİ)

Boyun adı	Vəsfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Qara Evlu	Kənd	Bolu	On iki Divan	49
Qara Evlu	Kənd	Bolu	On iki Divan	28
Qara Evlu	Kənd	Bolu	On iki Divan	6
Qara Evlu	Kənd	Bolu	On iki Divan	3
Qara Evlu	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	57
Qara Evlu	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	21
Qara Evlu	Kənd	Sivas	Tokat (Turhal)	57

V. YAZIR

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Yazır	Kənd	Ak-Saray	Əyyub-İli	53
Yazır	Kənd	Ak-Saray	Əyyub-İli	54
Yazır	Kənd	Ak-Şəhir	Doğan-Hisarı	7
Yazır	Kənd	Ankara	Çubuq	51
Yazırlu	Kənd	Aydın	Ala-Şəhir	40
Yazırlu	Kənd	Aydın	Yeni-Şəhir	48
Yazır	Kənd	Ərzurum	Kemah	-
Yazır və Dərə	Kənd	Hamid	İsparta	80
Yazır	Kənd	Hamid	Göl-Hisar Qara Ağacı	110
Yazır	Kənd	Hamid	İrla	37
Yazır	Kənd	Hamid	Farnas	246
Yayı-Basat	Kənd	Hamid	Farnas	42
Yazır	Kənd	Xudavəndigar	Sifri-Hisar	175
Yazır	Əkinlik	Qara Hisari-Sahib	Bolvadin	34
Yazır	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Koyle-Hisar	5
Yazır	Kənd	Qeysəriyyə	Məşhəd	37
Yazır	Əkinlik	Qeysəriyyə	Çəbəli-Əli	-
Yazır	Kənd	Kenqırı	Qurşunlu	29
Yazır	Kənd	Qır Şəhri	Dinək	53
Yazır	Kənd	Qoca-İli	Kökboza	35
Yazır	Kənd	Kütahya	Şeyxlu	49
Yazır	Kənd	Məntəşə	Peçin	-
Yazır	Kənd	Sivas	Budaq-Özü	27
Yazır	Kənd	Təkə	Antalya	53

VI. DÖYƏR

Böyun adı	Vəsfı	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Döyər	Kənd	Ak-Saray	Eyyub-İli	11
Döyər	Kənd	Ak-Şəhır	İlgun	214
Döyər	Kənd	Ankara	Murtazaabad	17
Döyər	Kənd	Boz-ox	Əmlak	55
Döyər-Dərəsi	Əkinlik	Boz-ox	Çubuq	-
Döyər	Kənd	Çorum	Osmançıq	85
Döyər (digər adı İli-Pınar)	Kənd	Hamid	İrla	35
Döyər	Kənd	Hamid	İsparta	101
Döyər	Nahiyyə (yörə)	Qara Hisari-Sahib	-	-
Döyər	Kənd	Karasi	Balıkesir	13
Qara-Döyər	Əkinlik	Konya	Səhra	-
Döyər Oğlu (digər adı Yeniçə)	Kənd	Mardin	Dıraçlı	17
Döyər	Əkinlik	Qeysəriyyə	İslamlu	-
Döyər-İli	Kənd	Kütahya	Şeyxlu	25
Döyər	Kənd	Sivas	Tokat (Qaz-Abad)	13
Döyər	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	12
Döyər	Kənd	Sultan-Önü	İn-Önü	65

VII. DODURĞA

Boyun adı	Vəsi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Todurğa və Kemah	Kənd	Ankara	Qəsəbə	-
Todurğa	Nahiyyə	Bolu	-	-
Aşğa Todurğa	Kənd	Bolu	Todurğa	27
Todurğa	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	5
Todurğa	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	26
Todurğa	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	16
Todurğa	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	22
Todurğa	Kənd	Bolu	Ulus	19
Todurğa	Kənd	Çorum	Osmancıq	188
Todurğa		Hamid	Göl-Hisar	69
		Xudavəndigar	Qara-Ağacı	
Todurğa	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Kepsut	38
Todurğa	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sandıqlı	16
Todurğa	Kənd	Qara Hisari	Ulu-Siçanlı	55
Dodurğa	Kənd	Kastamonu	Boy-Ovası	13
Dodurğa	Kənd	Kastamonu	Daş-Körpü	-
Kiçi-Dodurğa	Kənd	Kastamonu	Boy-Ovası	18
Dodurğa	Kənd	Kastamonu	Sinob	25
Dodurğa	Kənd	Kastamonu	Sinob	3
Dodurğa	Kənd	Kenqırı	Milan	105
Dodurğa	Kənd	Məntəşə	Pecin	16
Dodurğa	Kənd	Məntəşə	Məkri	111
Dodurğa	Kənd	Sivas	Qoç-Hisar	248
Dodurğa	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	34
Todurğa	Kənd	Təkə	Muslu	21

VIII. YAPARLI

Bu obaya aid bir yer adına rast gəlinmədi. Əlbistana bağlı Əsən-Dərə nahiyəsində bu ada yaxın bir kənd vardır ki, (vergi verən əhalinin sayı 56-dır) bu kəlmə çəruqlu şəkliində oxuna bilər.

IX. AVŞAR (ƏFŞAR).

Boyun adı	Vəsi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Avşar	Əkinlik	Ak-Saray	Ak-Saray	-
Avşar	Kənd	Ak-Şəhr	İlgün	45
Avşar	Əkinlik	Ak-Şəhr	İlgün	-
Bucaq-Avşar	Kənd	Əlaiyyə	Çönkeri	48
Avşar	Kənd	Amasya	Ərçoma	75
Avşar	Kənd	Amasya	Yavaş	50
Avşar	Kənd	Ankara	Bacı	14
Yarımcı -- Avşar	Kənd	Ankara	Ayaş	25
Boyalı-Avşar	Kənd	Ankara	Ayaş	71
Avşar	Əkinlik	Ankara	Bacı	-
Avşarlı	Kənd	Aydın	Ala-Şəhr	144
Əfşar	Kənd	Bəyşəhri	Göçü	56
Bay-Afşar	Kənd	Bəyşəhri	Göçü	77
Əfşar-Virani	Kənd	Biga	Gurgurum	86
Avşar	Kənd	Bəyşəhri	Balya	38
Avşar (Sultanlı adı ilə tanınmış)	Kənd	Bolu	Balya	31
Avşar	Kənd	Bolu	Qonur-Pa	87

Avşar	Kənd	Bolu		34
Avşar	Kənd	Bolu	Bolu	14
Avşar	Kənd	Bolu	Gərədə	12
Avşar	Kənd	Bolu	Gərədə	2
Avşar	Kənd	Bolu	Gərədə	7
Əfşar	Kənd	Bolu	Taraklı-Borlu	8
Əfşar	Kənd	Bolu	Taraklı-Borlu	18
Əfşar	Kənd	Bolu	Taraklı-Borlu	66
Əfşar	Kənd	Bolu	Taraklı-Borlu	15
Əfşar və Qara Ağac	Kənd	Bolu	Taraklı	8
Avşar	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	17
Bəbə-Əfşar	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	15
Əfşar	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	22
Əfşar	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	23
Əfşar	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	6
Əfşar	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	7
Əfşar	Kənd	Ərzurum	Kemah (Quru-Çay)	8
Əfşar	Qəza	Hamid	-	-
Əfşar	Kənd (qəza) mərkəzi)	Hamid	Əfşar iki məhəllə: 1. Firdövs- Oğlu 2. Şeyx- Çakıl	6 119
Kutluca Əfşar	Kənd	Hamid	Göl Hisar Qara-Ağacı	109
Əfşar	Kənd	Hamid	Qara-Hisar	43
Narlıca-Avşar	Kənd	Xudavən- digar	Bəy-Bazarı	28
Əfşar	Kənd	Xudavən-	Kepsut	23

		digar		
Əfşar	Kənd	Xudavən- digar	Sfifi-Sivri- Hisar	50
Avşar	Kənd	İl-İl	Mut	60
Avşar	Kənd	Qara-Hisari- Sahib	Bolvadin	-
Çayır-Əfşar	Kənd	Qara-Hisari- Sahib	Hula	-
Avşar	Kənd	Qara-Hisari- Şərqi	Suşəhri	31
Avşar	Kənd	Qara-Hisari- Şərqi	Firuz	2
Avşar	Kənd	Karası	Təmrezlər	-
Avşar	Kənd	Karası	Ayazmənd	21
Əfşar-Özü	Kənd	Kastamonu	Qoz-Yaxa	58
Əfşar	Kənd	Kastamonu	Devrekapi	65
Qara-Dəgin- Əfşar	Kənd	Kastamonu	Daday	33
Avşar Ovacağı	Kənd	Kastamonu	Kürə	59
Əfşar	Kənd	Kastamonu	Sinop (Qara- Göl Divanı)	7
Əvşar	Kənd	Kastamonu	Daş-Körpü	37
Əfşar	Kənd	Kastamonu	Daş-Körpü	21
Əfşar və Virancıq	Kənd	Kastamonu	Daş-Körpü	19
Əfşar	Kənd	Kastamonu	Arac	69
Avşar	Kənd	Qeysəriyyə	Koramaz	13
Avşar	Əkinlik	Qeysəriyyə	Qara-daş	-
Avşar	Əkinlik	Qeysəriyyə	İslamlu	-
Qələyi-Avşar	Əkinlik	Qeysəriyyə	İslamlu	-
Avşar	Əkinlik	Qeysəriyyə	Malye	-
Əfşar	Kənd	Kenqırı	Qarğu	18

Əfşar	Kənd	Kenqırı	Kenqırı	12
Əfşar	Kənd	Kenqırı	Tosya	33
Yuxarı-Avşar	Kənd	Qır-Şəhri	Kəskin	-
Ağacılı-Avşar	Kənd	Konya	Səhra	36
Avşarçıq	Əkinlik	Konya	Larəndə	-
Avşar-Virani	Kənd	Konya	Bel-Viran	52
Eyuluca-Əfşar	Kənd	Konya	Bel-Viran	40
Əfşar	Əkinlik	Konya	Bel-Viran	-
Alan-Əfşar	Kənd	Konya	Bel-Viran	21
Əfşar	Kənd	Konya	Ala-Dağ	80
Avşar	Əkinlik	Konya	Qüreys	-
Avşarçıq	Əkinlik	Konya	Əski-İl	-
Avşar	Əkinlik	Kütahya	Altun-Daş	12
Yuxarı -Avşar	Kənd	Kütahya	Sazanos	15
Bayanlı-Avşar	Kənd	Kütahya	Sazanos	5
Avşar	Kənd	Kütahya	Uşaq	44
Avşar	Əkinlik	Malatya	Pəgnik	-
Avşar	Kənd	Malatya	Erqavun	10
Avşar Ömər	Kənd	Maraş	Hısnı-ı Mansur	41
Əfşar	Kənd	Məntəşə	Balat	23
Avşar	Kənd	Məntəşə	Küla	38
Avşar	Kənd	Saru-Xan	Atala	24
Avşar	Kənd	Saru-Xan	Temurcü	50

X. KIZIK

Boyun adı	Vəsi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Kızık	Kənd	Amasya	Gədəğra	55
Çay Kızık	Kənd	Ankara	Çubuq	26
Aşğa-Kızık	Kənd	Ankara	Çubuq	32

(digər adı Kösrə-Kızık)				
Alqır-Kızık	Kənd	Ankara	Çubuq	49
Billüçə-Kızık	Kənd	Ankara	Ayaş	57
Kızık	Kənd	Bolu	Ayaş	26
Kızık	Kənd	Bolu	Kipr	74
Kızık	Kənd	Bolu	Kipr	11
Kızık	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	10
Kızık	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	15
Kızık	Kənd	Bolu	-	6
Kızık	Kənd	Bolu	-	22
Kızık	Əkinlik	Divrici	Toyluca	-
Kızık	Kənd	Hamid	Əfşar	30
Kızık	Kənd	Xudavən- digər	Sifri-Hisar	5
Börlüçə və Kızık	Kənd	Xudavən- digər	Köynük	22
Yaka Kızık	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Sanduqlu	17
Kızık	Kənd	Qara Hisari- Sahib	Sanduqlu	73
Kızık	Kənd	Qara Hisari- Şərqi	Gəzəvid	7
Kızık	Kənd	Qeysəriyyə	-	81
Kızık	Kənd	Qeysəriyyə	Dəvəli	9
Kızık Yenicəsi	Kənd	Kenqırı	Kenqırı	37
Kızık	Kənd	Qoca-İli	Gekboza	20
Kızık	Kənd	Kütahya	Sazanos	131
Kızık	Kənd	Malatya	İrçavun	87
Şeyx-Kızık	Kənd	Sivas	Artuk -Abad	-
Kızık	Kənd	Sivas	Artuk -Abad	16
Kızık	Əkinlik	Sultan-Önü	Qaraca-Şəhir	-

XI. BƏYDİLİ

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Bəydili	Kənd	Amasya	Yavaş	14
Bəydili	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	32
Bəydili	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	-
Bəydili	Kənd	Boz-ox	-	169
Bəydili	Kənd	Çorum	Çorumlu	59
Bəydili	Kənd	Çorum	İskilib	186
Bəydili	Kənd	Çorum	İskilib	21
Bəydili	Kənd	Çorum	Katar	38
Bəydili	Kənd	Çorum	Əyirdür	52
Bəydili	Kənd	Divrici	-	16
Bəydili	Kənd	Hamid	Yuva	155
Bəydili	Kənd	Xudavəndigar	Tul-Hisar	-
Bəydili	Kənd	Xudavəndigar	Qara Hisari – Hallu	7
Bəydili	Kənd	Karasi	Manyas	16
Bəydili	Kənd	Kastamonu	-	2
Bəydili	Kənd	Kenqırı	Karqu	45
Bəydili	Kənd	Konya	Qaş	53
Bəydili	Kənd	Kütahya	-	12
Bəydili	Kənd	Malatya	Behisni (Keysun)	3
Bəydili	Əkinlik	Malatya	Behisni (Keysun)	-
Bəydili	Əkinlik	Sivas	Sivas	7
Bəydili	Əkinlik	Sivas	Sivas	84
Bəydili	Kənd	Sivas	Zilə (Qəleyi-Xas)	42

XII. KARKIN

Boyun adı	Vəsi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Karkın	Kənd	Ak-Şəhr	Ak-Şəhr	15
Karkın	Əkinlik	Amasya	Erqoma	-
Karkın	Kənd	Amasya	Azine Pazarı	-
Karkın	Kənd	Ankara	Çubuk	223
Karkın	Kənd	Ankara	Ayaş	29
Karkın	Kənd	Bəy-Şəhri	Göçü	16
Karkın	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	13
Karkın	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	16
Karkın	Kənd	Boz-Ox	Ak-Dağ	-
Karkın	Kənd	Boz-Ox	Çubuk	101
Karkınlı	Kənd	Canik	Bayramlı	24
Ulu-Karkın	Kənd	Çorum	İskilib (Ulu Divan)	32
Karkın-Dərə (digər adı: Bayram Bəy)	Kənd	Diyarbəkir Ərzurum	(Ulu Divan)	13
Karkın	Kənd	Ərzurum	-	12
Karkın	Kənd	Hamid	Yuxarı Tərcan	15
Karkın və Dərə	Kənd	Hamid	Bayburt	5
Karkın	Kənd	Hamid	Qara-Ağac	90
Karkın və Sığırlıq	Əkinlik	Hamid	Göl-Hisar Qara- Ağacı	99
Karkın-Bükü	Əkinlik	Hamid	Yuva	144
Karkın	Kənd	Xudavəndigar	Yuva	39
Karkın	Kənd	Qara Hisari-	Sfiri-Hisar	61

		Sahib		
Ulu-Karkın	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Şuhut	30
Kiçi Karkın	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Şuhut	30
Sivri-Karkun	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Şuhut	30
Karkıncıq	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Barçınlu	-
Karkun	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sanduklu	15
Yassı -Karkun	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Bolvadin	17
Karkın	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Bederlu	92
Karkın	Əkinlik	Qara Hisari-Şərqi	Qara Hisar	-
Karkın	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Nayıblu	94
Karkın (digər adı: Qoca Bəylü)	Kənd	Karasi	Sındırqı	20
Karkın	Kənd	Karasi	Təmrezlər	3
Karkın digər adı: Çınarcıq	Kənd	Karasi	Sındırqı	8
Karkun	Yaylaq	Karasi	Böğaz-Hisarı	-
Karkın	Əkinlik	Qeysəriyyə	Kıbar-Ezmaq	-
Karkın	Əkinlik	Qeysəriyyə	-	-
Karkın	Kənd	Kenqırı	Tosya	25
Kımırcıq Karkın (digər	Kənd	Kenqırı	Kenqırı	64

adı: İl-Düyən)				
Karkun Kayası	Kənd	Kır-Şəhri	Süleymanlu	35
Karkun Kayası	Əkinlik	Kır-Şəhri	Gün-Yüzü	-
Karkuncuq	Kənd	Kır-Şəhri	Hacı-Bəkdaş	-
Karkın	Kənd	Konya	Larəndə	15
Karkın	Kənd	Konya	Əski-il	147
Karkın	Kənd	Konya	Səhra	96
Karkın	Əkinlik	Malatya	Subadra	-
Karqun	Kənd	Mardin	-	-
Küçük Karkın (digər adı: Əskilər)	Əkinlik	Saru-Xan	Yund-Dağı	-
Karkın	Kənd	Saru-Xan	Temürcü	11
Karkın	Kənd	Saru-Xan	Mərmərə	31
Karkın	Kənd	Saru-Xan	Ak-Hisar	10
Karkın (digər adı Kösem)	Kənd	Saru-Xan	-	22
Küçük Karkın	Kənd	Saru-Xan	Doğan- Hisarı	-
Karkın	Əkinlik	Sivas	Sivas	-
Karkın	Kənd	Sivas	Sunisa Frəng-Hisarı	70
Karkun	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	15
Karkuncuq	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	44
Karkın	Kənd	Sivas	Turhal	39
Karkın	Kənd	Sivas	Tokat Tozanlu	12
Karkın	Kənd	Sivas	Tokat Yılduz	34
Karkın	Kənd	Sivas	Məcüt Özü	74
Karkın	Kənd	Sultan-Önü	Qaraca-Şəhr	45
Karkın	Kənd	Təkə		-

XIII. BAYINDIR

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Bayındır	Kənd	Ak-Saray	Ak Saray	15
Bayındır	Kənd	Ak-Saray	Eyyub-İli	25
Bayındır (digər adı: Seydi)	Kənd	Ak-Şəhr	-	68
Bayındır	Kənd	Amasya	Yavaş	72
Ecə və Bayındır	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	56
Bayındır	Kənd	Ankara	Qəsəbə	44
Bayındırlı	Kənd	Aydın	Sərt	78
Güllü-Bayındır	Kənd	Bəy-Şəhri	Göçü	4 məhəllə
Bayındır	Əkinlik	Biga	Balya	-
Bayındır	Kənd	Bolu	Bolu	7
Bayındır	Kənd	Bəy-Şəhri	Söçü (Kaşaklu)	47
Bayındır	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	40
Bayındır	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	12
Bayındır	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	30
Bayındır	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	4
Bayındır	Kənd	Bolu	Gərədə	13
Bayındır	Əkinlik	Boz-ox	-	-
Bayındır	Kənd	Canik	Bayramlı	9
Bayındır	Kənd	Canik	Samsun (Kavak)	27
Bayındır	Kənd	Çorum	Osmancıq	56
Bayındır	Kənd	Diyarbəkir	-	48
Bayındır	Əkinlik	Ərzurum	Kamah	-
Bayındır	Kənd	Hamid	-	24
Bayındır	Kənd	Hamid	Burdur	33
Bayındır	Kənd	Hamid	Doyran	25

Bayındır	Kənd	Hamid	İrla	28
Bayındır	Kənd	Hamid	Göl-Hisar	23
Bayındır	Kənd	Xudavəndigar	Bursa	27
Bayındır	Kənd	Xudavəndigar	Göynük	33
Bayındır	Kənd	Xudavəndigar	Göynük	19
Bayındır	Kənd	Xudavəndigar	Qara Hisari-Hallı	55
Bayındır	Kənd	Xudavəndigar	Atranos	19
Bayındır	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sandıqlı	18
Bayındır	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Barçmlı	-
Bayındır	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Almalı	59
Bayındır	Kənd	Karasi	Manyas	12
Bayındır	Kənd	Karasi	Manyas	-
Bayındır	Kənd	Karasi	Təmrozlər	3
Bayındır	Kənd	Kastamonu	Qoz-Yaxa	41
Bayındır	Kənd	Kastamonu	Sinob (Qızılca Divani)	51
Bayındır	Kənd	Kastamonu	Sinob	13
Bayındır	Kənd	Qeysəriyyə	Qara Hisar	12
Bayındır	Kənd	Kenqırı	Kenqırı	101
Bayındır	Kənd	Qoca-İli	Kandır	15
Bayındır	Əkinlik	Konya	Xatun-Saray	-
Bayındır	Əkinlik	Malatya	Erqavun	-
Bayındır	Nahiyyə	Maraş	Haruniyyə	-
Bayındır	Kənd	Məntəşə	-	5
Bayındır	Kənd	Məntəşə	Balat	9
Bayındır-Şeyxli	Kənd	Saru-Xan	İlicə	51
Bayındır	Kənd	Sivas (Tokat)	Qaz-Abad	31

Qızılca	Kənd	Sultan-Önü	Qaraca-Şəhr	34
Bayındır				34

XIV. PEÇENEQ

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Beçenek	Kənd	Ankara	Mürtəzaabad	40
Beçenek	Kənd	Ankara	Çubuq	40
Beçenek	Kənd	Ankara	Qəsəbə	44
Beçenek	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	96

XV. ÇAVULDUR (ÇAVUNDUR)

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Çavundur	Kənd	Amasya	Gedeğra	46
Çavundur	Kənd	Ankara	Qəsəbə	26
Yuxarı- Çavundur	Kənd	Ankara	Çubuq	95
Aşağı- Çavundur	Kənd	Ankara	Çubuq	90
Çavdur	Kənd	Aydın	Boz-Doğan	19
Çavuldur	Kənd	Canik	Simreyi-Daşan	35
Çavundur	Kənd	Hamid	Qara-Ağac	47
Çavdur	Kənd	Hamid	Göl-Hisar	38
Çavundur	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	36
Çavundur	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	19
Çavundur	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	-
Çavundur	Kənd	Kastamonu	Kastamonu	-
Çavundur	Kənd	Kenqırı	Qurşunlu	27
Çavundur	Kənd	Konya	Larəndə	12

Çavundur	Kənd	Konya	Ala-Dağ	7
Çavundur	Əkinlik	Konya	Ala-Dağ	-
Çavundur	Kənd	Kütahya	Simav	35
Çavdur	Kənd	Sivas (Tokat)	Qaz-Abad	76
Çavundur	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	51
Çavundur	Kənd	Sivas	Sunisa	103
Çavundur	Kənd	Təkə	İstanos	31

XVI. ÇƏPNİ

Boyun adı	Vəsi	Sancağı	Qozası	Vergi verən əhali sayı
Çəpni	Kənd	Ak-Şəhr	Doğan-Hisarı	54
Çəpni	Kənd	Amasya	Lədik	41
Çəpni	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	31
Çəpni	Kənd	Bəy-Şəhri	Köçü (Kaşaklu)	45
Çəpni	Kənd	Bolu	Bolu	129
Çəpni	Kənd	Bolu	Gərədə	24
Çəpni	Kənd	Bolu	Mudurnu	54
Çəpni	Kənd	Bolu	Mudurnu	49
Çəpni	Kənd	Bolu	Mudurnu	?
Çəpni	Kənd	Böz-ox	Əmlak	26
Çəpni	Kənd	Canik	Bayramlı- Satılmış	8
Çəpni	Kənd	Canik	-	-
Çəpnili	Kənd	Canik	Ordu	7

Çəpni	Kənd	Çorum	-	-
Çəpni-Özü	Kənd	Çorum	-	20
Çəpni	Kənd	Çorum	Osmanlıq	23
Çəpni	Kənd	Xudavəndigar	Kətə	24
Çəpni	Kənd	Xudavəndigar	Aydıncıq	13
Çəpni	Kənd	Xudavəndigar	Təmrexlər	-
Böyük-Çəpni	Kənd	Xudavəndigar	Bəhram	38
Küçük-Çəpni	Kənd	Xudavəndigar	Bəhram	25
Çəpni	Kənd	İç-İl	Mut	25
Çəpni	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sandıqlı	11
Çəpni	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Bolvadin	34
Çəpni (digər adı: Ağac)	Kənd	Karasi	Giresun	11
Çəpni	Kənd	Kasta-monu	Aynedon	34
Çəpni	Kənd	Kasta-monu	Aynedon	37
Çəpni	Kənd	Kasta-monu	Aynedon	14
Çəpni	Kənd	Kasta-monu	Aynedon	48
Çəpni	Kənd	Kasta-monu	Aynedon	37
Çəpni	Kənd	Kasta-monu	Durağan	116
Yazı-Çəpni	Əkinlik	Qeysəriy-yə	Kibar-Ezmaq	-
Çəpni	Kənd	Kenqırı	Tosya	41
Çəpni	Əkinlik	Qoca-İli	Kandır	13
Çəpni	Kənd	Konya	Ala-Dağ	14
Çəpni	Kənd	Konya	Ala-Dağ	58
Çəpni	Kənd	Maraş	Əlbistan	-
Yenicə-Çəpni	Kənd	Sivas	Sivas	142
Baş-Çəpni	Əkinlik	Sivas	Sivas	-
Alan-Çəpni	Kənd	Sivas	Sunisa (Qara Quş Dağı)	80

Çəpni	Kənd	Sultan-Önü	İn-Önü	47
Çəpni	Kənd	Trabzon	-	-
Çəpni-Günü	Kənd	Trabzon	Kürtün	16

XVII. SALUR

Boyun adı	Vəsfı	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Salur	Kənd	Ak-Saray	Eyyub-İli	51
Bayat-salur	Əkinlik	Ak-Saray	Hasan-dağı	-
Salur	Kənd	Ağ-Şəhər	İsaqlı	23
Salur	Kənd	Əlaiyyə	Manavqat səkkiz məhəlləli böyük bir kənddir:	
			Oxçular	28
			Nasuhlar	21
			Çilingərlər	19
			Xəyyat	22
			Havzalar	12
			Uçarlar	14
			Tökdülər	20
			Kəllər	29
Salur	Kənd	Amasya	Lədik	91
Salur	Kənd	Amasya	Qızıtlar Ovacağı	89
Salur	Kənd	Bəy-Şəhri	-	39
Salur	Kənd	Bolu	On iki Divan	23
Salur	Kənd	Bolu	Gərədə	7
Salur	Kənd	Canik	Simreyi-Daşan (Qazanlı Ovacağı)	36
Salur	Kənd	Canik	Bafra	72
Salur	Kənd	Çorum	Osmançıq	53

Salur-Oğlan	Kənd	Divrici	Heyvalı	18
Salur	Kənd	Ərzurum	Kemah	75
Salur	Kənd	Hamid	İrla	31
Salur	Kənd	Hamid	Yalvac	56
Salur-Oğlu	Kənd	Hamid	Qara-Ağac	46
Salur	Kənd	Xudavəndi- gar	Tul-Hisar	-
Salur	Arx	Karasi	Sındırğı	-
Salur-Bəyi	Kənd	Kastamonu	Kürə	11
Salur	Nahiyyə	Kastamonu	Sinob	6
Salur	Kənd	Qeysəriyyə	Səhra	147
Salur	Əkinlik	Qeysəriyyə	Ürküp	-
Salur	Kənd	Kenqırı	Qarı-Bazarı	66
Məscidli- Salur	Kənd	Konya	Baş	60
Salurcuq	Əkinlik	Konya	Səhra	37
Mürsəlli- Salur	Kənd	Konya	Səhra	12
Viranlı-Salur	Kənd	Konya	Səhra	20
Yaxa-Salur	Kənd	Konya	Səhra	7
Salur	Kənd	Konya	İlgün	16
Salur-Qışla	Kənd	Konya	Ereğli	-
Salurcuq	Əkinlik	Konya	Turqud	84
Salur	Kənd	Konya	Əski-İl	-
Salur	Kənd	Kütahya	-	24
Salur	Kənd	Malatya	Şeyxli	-
Salurcuq	Əkinlik	Malatya	Kahta	7
Salur	Kənd	Saru-Xan	Erqavun	28
Salur	Kənd	Saru-Xan	Atala	16
Salur	Əkinlik	Saru-Xan	Ak-Hisar	53
Salur	Kənd	Saru-Xan	Gedüs	-
Salur	Kənd	Aru-Xan	Ak-Hisar	71

Salur	Kənd	Sivas	Sivas	24
Salur digər adı: Yenicə	Kənd	Sivas	Sivas	16
Salur	Kənd	Sivas	Sivas	35
Salur	Kənd	Sivas	Qoç-Hisar	37
Salur	Kənd	Sivas	Zilə (Məşhəd-Abad)	-
Salur	Kənd	Sivas	Zilə (Frəng-Hisar)	22
Salur-Saray	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	92
Salur	Əkinlik	Sivas	Artuk-Abad	-
Salur	Kənd	Təkə	Zilə (Qəleyi Xas Almalı)	10

XVIII. EYMÜR (EYMİR).

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Eymür	Kənd	Ak-Şəhr	İshaqlu	183
Eymür	Kənd	Ak - Şəhr	Çəmən	28
Eymür	Kənd	Amasya	Ərqoma	28
Eymür	Kənd	Amasya	Simreyi-Lədik	34
Eymür	Kənd	Amasya	Simreyi-Lədik	30
Eymür	Kənd	Ankara	Qəsəbə	19
Eymür	Kənd	Ankara	Murtaza-Abad	34
Eymür	Kənd	Ankara	Murtaza-Abad	25
Eymür Tayı və İncüçək	Kənd	Ankara	Murtaza-Abad	34
Eymür	Kənd	Ankara	Çubuq	50
Eymür	Kənd	Aydın	Gözəl-Hisar	40

Eymür	Kənd	Aydın	Yeni-Şəhr	85
Eymür	Kənd	Aydın	Boz-Doğan	36
Eymür (digər adı: Dinək)	Kənd	Bolu	Mudurnu	19
Eymür	Kənd	Canik	Ulu Bəy	31
Eymür	Kənd	Canik	-	21
Kiçik Eymür	Kənd	Çorum	Osmancıq	44
Böyük Eymür	Kənd	Çorum	Osmancıq	5
Eymür	Kənd	Çorum	Osmancıq	110
Eymür	Kənd	Çorum	Çorumlu	57
Eymür	Kənd	Ərzurum	Bayburd	66
Eymür-Viran	Kənd	Ərzurum	Kəlkit	13
Eymür	Kənd	Ərzurum	Kəlkit	-
Yaxa-Eymür	Kənd	Hamid	Yalvac Qara Ağacı	52
Uşaq-Eymür	Kənd	Hamid	Yalvac Qara Ağacı	52
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	Bəy-Bazarı	-
Eymürlü	Kənd	Xudavəndigar	Bəy-Bazarı	-
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	Tul-Hisar	5
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	Atranos	45
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	Kirmastı	17
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	İnə-Göl	11
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	Qara-Hisari-Hallı	176
Eymürlər	Kənd	Xudavəndigar	Bəhram	21
Eymür	Kənd	Xudavəndigar	Sifri-Hisar	33
Eymür-Xanlı	Kənd	Xudavəndigar	Sifri-Hisar	132
Eymür-Hisar	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sandıqlı	14
Eymür	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Qara Hisar	53
Eymür	Kənd	Qara Hisari-	Sandıqlı	79

		Sahib		
Eymür	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Su Şəhri	10
Eymür	Kənd	Karasi	Ədrəmit	27
Eymür	Kənd	Karasi	Sındırğı	12
Eymür	Kənd	Kastamonu	Daday	60
Eymür	Kənd	Kastamonu	Daday	11
Eymür	Kənd	Kastamonu	Daday	2
Eymür (digər adı: Kayı)	Kənd	Kastamonu	Daday	-
Eymür	Kənd	Kastamonu	Sinob	33
Eymür	Kənd	Kastamonu	Sinob	8
Eymür və Boyalıca	Kənd	Kastamonu	Sinob	14
Eymür	Kənd	Kastamonu	Sinob	-
Eymür	Kənd	Qeysəriyyə	Kibar-Emak	203
Eymür	Kənd	Kenqırı	Çərkəş	15
Eymür	Kənd	Kenqırı	Çərkəş	29
Eymür	Kənd	Kenqırı	Atun-Daş	70
Eymür	Kənd	Kütahya	Arslan-Ara	10
Eymür	Kənd	Kütahya	Yaylaq	60
Eymür	Kənd	Kütahya	Şeyxli	31
Eymür	Kənd	Kütahya	İloma	74
Eymür	Kənd	Məntəşə	Köyçügöz	11
Eymür	Kənd	Məntəşə	Tavas	-
Eymür	Kənd	Məntəşə	Şeyxli	33
Eymür	Kənd	Malatya	Erqavun	14
Eymür	Kənd	Sivas	Sivas	21
Eymür	Kənd	Sivas	Sivas	-
Eymür Bağı	Kənd	Sivas	Məcit-Özü	-
Eymür	Kənd	Sivas	Zilə (Qızıl Gumbəz)	14

Eymirli-Qışlası	Kənd	Sivas	Yılduz	10
Eymirli	Kənd	Sivas	Budaq-Özü	49
Eymür	Kənd	Sivas	Budaq-Özü	61
Eymür	Kənd	Sultan-Önü	Qaraca-Şəhr	20
Eymür	Kənd	Tək	Muslu	16
Eymür	Kənd	Təkə	Almalı	46

XIX. ALA-YUNDLU

Boyun adı	Vəsfı	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Ala-Yundlu	Kənd	Ak-Saray	Bəkir	108
Yakacıq Ala-Yundlu	Kənd	Ak-Saray	Bəkir	40
Ala-Yundlu	Kənd	Ak-Saray	Əyyub-İli	5
Ala-Yundlu	Kənd	Ak-Saray	Qoç-Hisar	27
Ala-Yundlu	Əkinlik	Ak-Saray	Qoç-Hisar	-
Ala-Yundlu	Kənd	Amasya	Lədik	73
Ala-Yundlu	Kənd	Amasya	Lədik	2
Ala-Yundlu	Kənd	Ankara	Çubuq	35
Ala-Yundlu	Kənd	Ankara	Qəsəbə	58
Ala-Yundlu	Kənd	Ankara	Qəsəbə	27
Ala-Yundlu	Kənd	Ayıntab	-	19
Ala-Yundlu	Kənd	Çorum	Çorumlu	12
Ala-Yundlu	Kənd	Canik	-	15
Ala-Yundlu	Kənd	Canik	-	25
Ala-Yundlu	Kənd	Ərzurum	Kemah (Quru-Çay)	-
Ala-Yundlu	Kənd	Xudavəndigar	Sifri-Hisar	13
Ala-Yundlu	Kənd	Xudavəndigar	Ak-Hisar	13

Ala-Yundlu	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Barçınlı Koyle-Hisar	18
Ala-Yundlu	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Çərkəş	35
Ala-Yundlu	Kənd	Kənqarı	Gün-Yüzü	22
Ala-Yundlu	Kənd	Qır-Şəhri	Çərkəsi	-
Ala-Yundlu	Kənd	Kütahya	Uşak (Banaz)	151
Ala-Yundlu	Kənd	Saru-Xan	Əmlak	16
Ala-Yund	Kənd	Malatya	Kahta	-
Ala-Yundlu	Kənd	Saru-Xan	Gördük	18
Ala-Yundlu	Kənd	Saru-Xan	Gördük	5
Ala-Yundlu	Kənd	Sivas	Tokat (Gəlmufat)	9
Ala-Yundlu	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	2
Ala-Yund	Kənd	Sivas	Tokat (Yılduz)	-

XX. YÜRƏGİR (ÜRƏGİR)

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Yürəgir	Nahiyyə (yörə)	Adına	-	-
Yürəgir	Kənd	Amasya	Simreyi-Lədik	17
Yürəgir	Kənd	Amasya	Qoca-Qayası	-
Yürəgir	Kənd	Ankara	Ayaş	55
Yürəgir	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	31
Yürəgir	Kənd	Ankara	Qəsəbə	8
Yürəgir	Kənd	Ayıntab	Tell-Bəşir	14
Böyük-Yürəgir	Kənd	Boz-ox	Gədük	145
Kiçik-Yürəgir	Kənd	Boz-ox	Gədük	56

Yürəgir	Əkinlik	Boz-ox	Əmlak	-
Yürəgir	Kənd	Canik	Satılmış	42
Yürəgir	Kənd	Canik	Samsun	28
Yürəgir	Əkinlik	Divrici	Toyluca	-
Yürəgir	Kənd	Hamid	Yalvac	24
Yürəgir	Kənd	Hamid	Gönən	7
Yürəgir	Kənd	Hamid	İrla	12
Yürəgir	Kənd	Hamid	Göl-Hisar	37
Yürəgir	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sandıqlı	18
Yürəgir	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Barçınlı	38
Yürəgir	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Gəzəvit	11
Yürəgir	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Yemişli	4
Yürəgir	Kənd	Qara Hisari-Şərqi	Şahnə-Çəmənli	4
Yürəgir	Kənd	Karasi	Sındırğı	20
Yürəgir	Kənd	Kastamonu	Daş-Köprü	13
Yürəgir	Kənd	Kastamonu	Daş-Köprü (Dodurğa)	25
Yürəgir	Kənd	Kastamonu	Daş-Köprü	5
Yürəgir (digər adı: Qaba-Qulaq)	Kənd	Kastamonu	Daş-Köprü	51
Yürəgir	Kənd	Kastamonu	Arac	46
Yürəgir	Kənd	Qeysəriyyə	Qara-Qaya	31
Yürəgir	Kənd	Kenqırı	Qoç-İlisar	40
Yürəgir	Kənd	Kütahya	Homa	50
Yürəgir	Kənd	Məntəşə	Burnaz	68
Yürəgir	Kənd	Məntəşə	Göycüyəz	155
Yürəgir	Kənd	Sivas	Tokat	32

			(Gəlmufad)	
Yürəgir (digər adı: Qadı-Köyü)	Əkinlik	Sivas	Tokat (Gəlmufad)	37
Yürəgir	Kənd	Sivas	Sivas	73
Böyük- Yürəgir	Kənd	Sultan-Önü	İn-Önü	64
Kiçik- Yürəgir	Kənd	Sultan-Önü	İn-Önü	24
Yürəgir	Əkinlik	Təkə	Antalya	9
Yürəgir	Kənd	Təkə	Kürd	72
Yürəgir	Kənd	Təkə	İstanos	-
Yürəgir	Kənd	Təkə	Mükərrəm Köyü	-
Yürəgir	Nahiyyə (yörə)	Trabzon	Kürtün	-

XXI. İĞDİR

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
İğdir (İğdır)	Əkinlik	Ak-Saray	Ak-Saray	-
İğdir	Kənd	Ankara	Çubuq	16
İğdir	Kənd	Bəy-Şəhri	Köçü	46
İğdirli	Kənd	Bika	Çan	26
İğdir	Kənd	Canik	-	5
İğdir	Kənd	Canik	Bafra	26
İğdir	Kənd	Ərzurum	Kemah (Quru-Çay)	12
İğdir	Kənd	Ərzurum	Kəkit	27
İğdir	Kənd	Ərzurum	Bayburt	37
İğdir	Əkinlik	Ərzurum	Ərzincan	-

İğdir	Kənd	Hamid	Qara-Ağac	20
İğdir	Əkinlik	Xudavəndigar	Sifri-Hisar	18
İğdir	Kənd	Xudavəndigar	Göl-Bazarı	38
İğdir	Kənd	İç-İli	Mut	113
İğdir	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Barçmlı	9
İğdir	Kənd	Qara Hisari-Sahib	Sandıqlı	26
İğdir	Kənd	Karasi	Manyas	62
İğdir	Kənd	Kastamonu	Kürə	62
İğdir	Kənd	Kastamonu	Kürə	33
İğdir	Kənd	Kastamonu	Devrekanı	19
İğdir	Kənd	Kastamonu	Daş-Köprü (Quyucaq)	50
İğdir	Kənd	Kastamonu	Daday	1
Bezi və İğdir	Kənd	Kastamonu	Daday	63
İğdir	Kənd	Kastamonu	Arac	132
Bezi və İğdir	Kənd	Kastamonu	Arac	29
İğdir	Əkinlik	Qeysəriyyə	Kibar-Ezmaq	-
İğdir	Kənd	Qeysəriyyə	Gün-Yüzü	14
İğdir (digər adı: Mövlana- Qışlası)	Kənd	Kenqırı	Qurşunlu	176
Sortuk İğdir	Kənd	Kenqırı	Qurşunlu	56
İğdircik	Kənd	Qoca-İli	Qara-Su	-
İğdir	Əkinlik	Konya	-	-
İğdir	Kənd	Konya	Ereğli	-
Erken İğdir	Kənd	Kütahya	Şeyxli	58
İğdir	Kənd	Malatya	Erqavun	13

İğdir	Kənd	Sivas	Zilə (Qoç- Daş)	56
İğdir	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	49
İğdir	Kənd	Təkə	-	-
İğdir	Kənd	Təkə	İğdir	163
İğdir Hisari	Kənd	Təkə	Qalxanlı	-
İğdir	Kənd	Təkə	İstanos	21
İğdir	Kənd	Təkə	Muslu	36
İğdir	Kənd	Təkə	Muslu	77
İğdir	Kənd	Təkə	Kaş	64

XXII. BÜRDÜZ

Boyun adı	Vəşfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Büğdüz (digər adı: Yaxşı Bəy)	Kənd	Biqa	Çan	26
Büğdüz	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	24
Büğdüz	Kənd	Bolu	Viran-Şəhr	23
Büğdüz	Kənd	Çorum	Divani-i Əmlak	9
Büğdüz	Kənd	Divrici	Zəngi	-
Büğdüz	Kənd	Hamid	İsparta	15
Büğdüz	Kənd	Hamid	Qara-Ağac	8
Büğdüz	Kənd	Hamid	Yalyac	19
Büğdüz	Kənd	Hamid	Burdur	51
Büğdüz	Kənd	Xudavən- digər	Sifri-Hisar	26
Büğdüz	Kənd	Kastamonu	Kürə	4
Büğdüz və İncə-Su	Kənd	Kastamonu	Devrekantı	11

Bügdüz	Kənd	Kastamonu	Kürə	-
Bügdüz	Kənd	Kenqırı	Qarı-Bazarı	48
Bügdüz	Kənd	Kenqırı	Qalacıq	35
Bügdüz	Kənd	Qır-Şəhri	Qır-Şəhri	77
Bügdüz	Əkirlik	Malatya	Erqavun	-
Bügdüz	Kənd	Niğdə	-	35
Bügdüz	Əkinlik	Sivas	Sivas	-
Bügdüz	Kənd	Sivas	Artuk-Abad	15
Bügdüz (digər adı: Süllü-Köy)	Kənd	Təkə	Mükərrəm- Köyü	40
Bügdüz	Əkinlik	Təkə	Mükərrəm- Köyü	-

XXIII. YIVA

Boyun adı	Vəsfı	Sancağı	Qəzast	Vergi verən əhali sayı
Yıva	Kənd	Ak-Saray	Qoç-Hisar	-
Yıva	Kənd	Ak-Saray	Hasan-Dağı	73
Yıva	Kənd	Amasya	Ərqoma	68
Yıva	Kənd	Ankara	Çubuq	19
Yıva	Kənd	Bolu	Kıpr	18
Yıva	Kənd	Boz-ox	Boğazlayan	-
Yıva	Kənd	Çorum	Divani-Əmlak	11
Yıva	Kənd	Çorum	Qara-Hisari- Dəmirli	-
Yıva	Əkinlik	Divrici	-	-
Yıva	Nahiyyə (yörə)	Hamid	Ərgirdür	-

Yıva	Kənd	Hamid	Göl-Hisar	91
Yıva	Kənd	Hamid	Yalvac	42
Yıva	Kənd	Kastamonu	Qoz-Yaxa	31
Yıva	Kənd	Kenqırı	Qoç-Hisar	106
Yıva	Kənd	Konya	Ereğli	48
Yıva	Kənd	Malatya	Qara-Hisar	20
Yıva	Kənd	Malatya	Behsini	-
Yıva	Kənd	Sivas	-	29
Yıva	Kənd	Təkə	-	-

XXIV. KINIK

Boyun adı	Vəfi	Sancağı	Qəzası	Vergi verən əhali sayı
Kımk	Kənd	Adana	-	-
Kımk	Kənd	Ak-Şəhr	İshaqlı	27
Kımk	Kənd	Amasya	Daş-Abad	18
Kımk	Kənd	Ankara	Bacı	14
Kımk	Kənd	Ankara	Çubuq	80
Və... Kımk	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	27
Kımk	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	110
Kımk-Özü	Kənd	Ankara	Yaban-Abad	22
Kımk-Özü	Kənd	Ankara	Murtuza-Abad	8
Kımk	Kənd	Ankara	Murtuza-Abad	24
Kımk	Kənd	Ankara	Ayaş	16

Kınık	Kənd	Ankara	Çubuq	10
Kınık	Kənd	Bəy-Şəhri	Kır-İli	45
Kınık	Kənd	Biqa	Çan	9
Kınık	Kənd	Bolu	Məngən	88
Kınık	Kənd	Bolu	-	-
Divan-ı Kınık	Kənd	Bolu	On İki Divan	3
Kınık	Kənd	Çorum	Osmancıq	-
Kınık	Kənd	Çorum	Çorumlu	20
Kınık	Kənd	Hamid	İrla	24
Kınık	Kənd	Hamid	Gönən	30
Kınık	Kənd	Xudavəndigar	Gönən	11
Kınık	Kənd	Xudavəndigar	Sifri-Hisar	13
Kınık	Kənd	Xudavəndigar	Mihalıc	27
Kınık	Kənd	Xudavəndigar	Göynük	15
Kınık	Kənd	Xudavəndigar	Bərqama	54
Kınık	Kənd	Xudavəndigar	Atranos	24
Kınık	Kənd	Qara Hisar-Sahib	Şəhr-Abad	45
Kınık	Kənd	Qara Hisar-Sahib	-	23
Kınık	Kənd	Qara Hisar-Sahib	Sandıqlı	13
Nısıf-Kınık	Əkinlik	Qara Hisar-Sahib	Hula	1
Kınık	Kənd	Qara Hisar-Sahib	Hula	8
Yuxarı- Kınık	Kənd	Qara Hisar-Şərqi	Gözəvid	13
Aşağı-Kınık	Kənd	Qara Hisar-Şərqi	Gözəvid	9
Kınık	Kənd	Karasi	İvrindi	25
Kınık	Kənd	Karasi	Daş-Gərdək	43
Kınık	Kənd	Karasi	Sındırğı	12
Kınık Alanı	Əkinlik	Karasi	Sındırğı	-
Kınık	Kənd	Kastamonu	Dəvrəkani	20
Kınık	Kənd	Kastamonu	Sinob (Qarasu)	39

Kınık və Xatun	Kənd	Kastamonu	Daday	68
Saray və Avcılar Kınık (digər adı: Əkin-Başı)	Kənd	Kastamonu	Sinob	11
Kınıkcıq – Karğın digər adı: İl-Düzən)	Kənd	Kenqırı	Kenqırı	64
Kınık	Kənd	Kenqırı	Qoç-Hisar	70
Sevinc Viranı və Kınık	Kənd	Kenqırı	Tosya	56
Qara Kınık	Kənd	Kenqırı	Çərkəş	229
Bağ Öüz-Virancıq və Kınık Özü	Kənd	Kenqırı	Qarğu	60
Kınık digər adı: Qara-Ağac	Kənd	Qoca-İli	Kandırı	18
Kınık	Kənd	Konya	Bəl-Viran	59
Kınık	Kənd	Konya	Səhra	40
Kınık	Kənd	Konya	Səhra	5
Yazı-Kınık	Kənd	Konya	Səhra	-
Kınık	Kənd	Konya	Larəndə	-
Yaka-Kınık	Kənd	Kütahya	Yolaq	64
Bostan-Kınık	Kənd	Kütahya	Yolaq	11
Kınık	Kənd	Kütahya	Qalın-Viran	25
Yuxarı-Kınık	Kənd	Kütahya	Qalın-Viran	20

Aşağı-Kınık	Kənd	Kütahya	Əyri-Göz	10
Kınık	Kənd	Kütahya	Əyri-Göz	18
Dərə-Kınık	Kənd	Kütahya	Simav	18
Kınık	Kənd	Kütahya	Selinti	64
Toyca-Kınık	Kənd	Malatya	Qara-Hisar	24
Kınık	Kənd	Malatya	Erqavun	64
Ağca-Kınık	Kənd	Malatya	Heyvalı	11
Kınık	Əkinlik	Malatya	Kahta	-
Kınık	Əkinlik	Maraş	Zeytun	-
Kınık Kuzu	Əkinlik	Maraş	Zeytun	-
Böyük Kınık	Kənd	Maraş	Hısnı-Mansur	23
Kiçik Kınık	Kənd	Maraş	Hısnı-Mansur	14
Kınık	Kənd	Saru -Xan	Təmürcü	5
Kınık	Kənd	Sivas	Sivas	60
Kınık-Viranı	Əkinlik	Sivas	Sivas	18
Kınık	Kənd	Sivas	Sivas	-
Kınık	Kənd	Sivas	Sivas	-
Kınık	Kənd	Sivas	Tokat (Kafir İli)	-
Kınık və Ak-Viran	Əkinlik	Sivas	Tokat	30
Kınık	-	Sivas	Tokat	-
Qara-Kınık	-	Sivas	Zilə (Məşhəd-Abad)	-
Kınık	-	Sivas	Zilə (Məşhəd-Abad)	17

Ağ yaxa	-	Təkə	Kalkanlu	61
Kınık	-	Təkə	Qaş	27

III.2. YER ADLARI SIRASINA GÖRƏ OĞUZ BOYLARI¹

Faruq Sümörin «Oğuzlar» kitabındakı Oğuz boylarını yer adları sırasına görə burada veririk.

Boyun adı	XVI əsr	Bu gün
1. Kayı	94	25
2. Avşar (Əişar)	86	53
3. Kınık	81	46 ²
4. Eymür	71	28
5. Karkın	62	34
6. Bayındır	52	28 ³
7. Salur	51	22
8. Yürəgir	44	9
9. Çopni	43	36
10. İğdir	43	14
11. Bayat	42	32
12. Ala-Yundlu	29	1
13. Kızık	28	21
14. Yazır	24	19
15. Dödurğa	24	12
16. Boydili	23	9
17. Bügdüz	22	6

¹ Faruq Sümör. Oğuzlar. «Yazıçı», Bakı, 1992, s. 428.

² Daxili İşlər Nazirliyinin «Türkiyədə məskun yerlər qılavuzu» adlı kitabına görə.

³ Bu adda İzmirə aid bir qəsəbə var.

18. Çavuldur (Çavundur)	21	17
19. Yıva	19 (?)	-
20. Döyör	19	6
21. Qara-Evli	8	6
22. Peçeneq	4	10***
23. Alka-Bölük (Alkaravlı)	-	-
24. Baharlu	-	-

**III. 3. M.Kaşğarının «Divani lüğəti-türk» əsərindəki
Oğuz boyalarına aid Azərbaycan, Gürcüstan, indiki Ermənistan,
İran, Əfqanıstan və digər ərazilərdə yer adları**

Boyun adı	Boyun yer adı kimi işlənməsi	Boyun yer adı kimi mövcud olduğu ərazi
Kayı//Kayığ	Keykabad kəndi	Əfqanıstan
	Qaya (kənd adı)	İrəvan əyalətinin Şiragel nahiyəsində
	Qayabas (kənd adı)	İrəvanın Dərələyəz mahalında
	Qayaqışlaq (kənd adı)	İrəvan xanlığının Dərəkənd Parçenis mahalında
	Qayalı (kənd adı)	İndiki Ermənistanın Ani rayonunda
	Qayalı (kənd adı)	İrəvan quberniyasının Dərələyəz qozasında
	Qayqocalı (kənd adı)	İndiki Ermənistanın Razdan rayonunda
	Qayqulu Düzkənd (kənd adı)	İndiki Ermənistanın Qukasyan rayonunda
Bayat	Bayat kənd	Ağcabədi, Neftçala, Ucar, Şamaxı rayonlarında (Azərbaycanda)
	Bayatlar (qışlaq adı)	Quqark rayonunda (indiki Ermənistan ərazisində)
	Bayat dağı	Quqark rayonunun Hallavar

*** Şərəfli Qoç-Hisar yaxınlığında «Peçeneq-Özü» adlı bir yörə də vardır.

		kəndində dağ (indiki Ermənistan ərazisində)
	Bayat bulaq	Pənbək dağ silsiləsində dağ adı (indiki Ermənistan ərazisində)
	Bayat oykonimi	İranda
	Qızıltəpəbayat oykonimi	İranda
	Əlibayat oykonimi	İranda
	Bayatan oykonimi	İranda
Əfşar	Əfşərli kəndi	Qafan rayonunda (indiki Ermənistan ərazisində)
	Əfşərli çayı	Qafan rayonunda (indiki Ermənistan ərazisində)
	Avşarlı kəndi	Qafan rayonunda (indiki Ermənistan ərazisində)
	Afşar Kələvan (kənd adı)	İrəvan əyalətinin Karni nayihəsində (indiki Ermənistanda)
	Avşar kəndi	Vedi (Ararat) rayonunda (indiki Ermənistan ərazisində)
	Avşar Mərdanqulu (kənd adı) Əfşar karvansarası	İrəvan əyalətinin Şirakel nahiyəsində (indiki Ermənistanda) İrəvan şəhərində (indiki Ermənistanda)
	Avşar kəndi	İrəvan əyalətinin Şirakel nahiyəsində (indiki Ermənistanda)
	Əfşar, Əfşarçik, Təpəəfşar, Əfşarlı, Əfşarməhəmməd, Çəmənəfşar toponimləri	İran ərazisində
	Əfşar Nanəkçi (kənd adı), Əfşar xan (kənd adı)	Əfqanıstanda
Bəydili	Bəydili kəndi	Yevlax, Salyan rayonlarında (Azərbaycanda)
	Aşağı Bədili (kənd adı)	Talin rayonunda (indiki Ermənistanda)
	Yuxarı Bədili (kənd adı)	Talin rayonunda (indiki Ermənistanda)

Bayındır	Bayandur (kənd adı) Bayandur (kənd adı) Bayandur (kənd adı) Bayandur (kənd adı) Bayandur (səhra-çöl adı)	Zəngəzur qəzasında (indiki Ermənistanın Sisyan rayonunda) Gorus rayonunda (indiki Ermənistanda) İrəvan əyalətinin Maku nahiyəsində İrəvan əyalətinin Şurəgil nahiyəsində Əfqanıstanda
Cavuldur	Cuvarlı (kənd adı)	Füzuli rayonunda (Azərbaycanda)
Yürəgir	Yuragir (yaylaq adı)	Rəvan əyalətinin Zebil nahiyəsində
Çəpni	Çəpni (kənd adı)	Qafan rayonunda (indiki Ermənistanda)
	Çəpni (kənd adı)	İrəvan əyalətinin Sürməli nahiyəsində
	Çəpni (məhəllə adı)	Kürdəmir rayonunun Karrar kəndində (Azərbaycanda)
	Cəbən yeri, Cəbənnər meşəsi	Balakən rayonunda (Azərbaycanda)
	Çəpi (kənd adı)	Əfqanıstanda
Salur // Salğur	Salar (coğrafi ad)	Əfqanıstanda
Eymür	Eymur (kənd adı)	Ağdaş rayonunda (Azərbaycanda)
	Əmir (oykonim)	Gədəbəy rayonunda (Azərbaycanda)
	İmirxan (kənd adı)	İrəvan quberniyasının Aleksandropol qəzasında
	İmirzik (kənd adı)	Qəmərli (Artaşat) rayonunda (indiki Ermənistanda)
	İmirli (kənd adı)	Abaran rayonunda (indiki Ermənistanda)
	İmirxan (kənd adı)	Artik rayonunda (indiki Ermənistanda)
	Eymur bulağı	İndiki Ermənistan ərazisində

	(yaylaq adı)	
	İmir (kənd adı)	Marneulidə (Gürcüstanda)
	İmirhəsən (kənd adı)	Bolnisi rayonunda (Gürcüstanda)
Yıva	Cüvə (kənd adı)	Ağdaş rayonunda (Azərbaycanda)
	Yuva (kənd adı)	Qəmərli (Artaşat) rayonunda (indiki Ermənistanda)
	Yuva (kənd adı)	İrəvan xanlığının Qarnibasar mahalında
	Çivə (kənd adı)	Keşişkənd (Yeğeqnadzor) rayonunda (indiki Ermənistanda)
	Yuva (kənd adı)	İrəvan əyalətinin Karbi nahiyəsində
Kımk*	Kanq, Kənk (coğrafi ad)	Əfqanıstanda
	Kınıqkənd (kənd adı)	İrəvan quberniyasının Şərur-Dərələyəz qəzasında
	Kımrıq (kənd adı)	İrəvan quberniyasının Aleksandropol qəzasında

III. 4. M.Kaşğarının «Divani lüğəti-türk» əsərindəki 20 türk boyuna aid Azərbaycan, Gürcüstan, indiki Ermənistan, İran, Əfqanıstan və digər ərazilərdə yer adları

Boyun adı	Boyun yer adı kimi işlənməsi	Boyun yer adı kimi mövcud olduğu ərazi
Beçenek	Bişənək (kənd adı)	Şahbuz rayonu (Naxçıvanda)
Kıfçak	Qıpçaq düzü (düzən adı)	İndiki Ermənistanın Artik rayonunda
	Qıpçaq (kənd adı)	Qax rayonunda (Azərbaycanda)
	Qıpçaq (kənd adı)	İrəvan quberniyasının Aleksandropol qəzasında
	Qıpçaq (kənd adı)	Artik rayonunda (indiki Ermənistanda)
	Qıpçaq (yayla adı)	İrəvan quberniyasının

* M.Kaşğarının lüğətində Oğuz boylarının sayı 22 göstərilmişdir. Bu 22 boyya aid topladığımız yer adları bunlardır. Əgər türk uluslarının yer-yurd adları geniş araşdırılsa, bu boylarla bağlı çoxlu toponimlər aşkarlana bilər.

		Aleksandropol qəzasında
	Kıpsak (kənd adı)	Permdə, Orenburqda
	Kıpçak yılqası (çay adı)	Tatarıstanda
	Qıpçak çayı	Ukraynada
	Qıpçak yurdu	Moldovada
	Kıpçak çay	Qırğızıstanda
	Kıpçak	Cənubi Azərbaycanda
	Kıpsak	Başqırdıstanda
	Kıpçak	Türkmənıstanda
	Kıpçok	Özbəkıstanda
	Qıbçaq (kənd adı)	Əfqanıstanda
Oğuz	Oğuz (rayon adı)	Azərbaycanda
	Oğuz	Əfqanıstanda
Tatar	Tatar kənd	Qubadlı rayonunda (Azərbaycanda)
	Tatar (kənd adı)	Qafar rayonunda (indiki Ermənıstanda)
	Tatar kənd	Cəbrayıl rayonunda (Azərbaycanda)
	Tatarməhlə kənd	Nefiçala rayonu (Azərbaycanda)
	Tatarlı (kənd adı)	İrəvan əyalətinin Maku nahiyəsində
	Tatar yalı (məhəllə adı)	Dilicanda (indiki Ermənıstanda)
	Tatar Təzəkəndi (kənd adı)	Masis rayonunda (indiki Ermənıstanda)
	Tatar Osman (kənd adı)	İrəvan əyalətinin Abaran mahalında
Çaruk*	Çıraqlı kənd	Şamaxı rayonunda (Azərbaycanda)

* M.Kaşğarının lüğətindəki 20 türk boyu ilə bağlı topladığımız yer-yurd adları bunlardır. Türk ulslarının yer-yurd adları geniş araşdırılsa, bu boylarla bağlı çoxlu toponimləri üzə çıxarmaq olar.

IV fəsil

M.KAŞĞARININ “DİVANI LÜĞƏT-İT-TÜRK” ƏSƏRİNDƏKİ OĞUZ BOYLARININ ETİMOLOGİYASI

1. Kınık

Bu etnonimin mənası “hamıdan üstün, əziz” mənasında Rəşidəddin tərəfindən qeyd olunsa da, M.Kaşğaridə “Zamanlarımızın xaqanları bunlardır” fikri söylənilir. Görünür ki, burada M.Kaşğari Kınık boyunun digərlərindən fərqləndiyini nəzərdə tutmuş və birinci yerdə vermişdir.

Kınık boyunun etimoloji izahı barəsində başqa bir fikir söyləmək mümkün deyildir.

2. Kayığ

Rəşidəddin bu boyun “möhkəm” mənasında olduğunu söyləyir. Bizcə, bu etnonimin etimologiyası barədə iki fikir irəli sürmək olar:

a) *Rəşidəddin bu etnonimi Qayı formasında qeyd edir. Deməli, “möhkəm” mənalı qayı sözü qədim türk dilində sifət olub, - ğ isə bu sözə qoşularaq xüsusi isim - etnonim əmələ gətiribdir.*

b) *M.Kaşğari lüğətində iki yerdə “Kay” adlı tayfanın adını çəkir.¹ Əgər bu Kay ilə Kayığ eyni tayfadırsa, onda Kay tayfa adını bildirən sözdən - ığ şəkilçisi vasitəsilə Kayığ əmələ gəlmişdir.*

3. Bayundur

Bu boyun etimoloji izahını belə vermək olar: bay (dövlətli, zəngin) + - ın (türk-moңqol şəkilçisi olub, gücləndirilən, nəzərə çarpdırılan, təsdiq edən mənasında) + - dur (əşyanın olduğunu göstərən təsdiq şəkilçisi)².

Rəşidəddinin bu boyun mənasını “həmişə bolluq içində olan” kimi izah etməsi yuxarıdakı etimoloji şərhin düzgünlüyünü təsdiq edir.

Azərbaycan ərazisində Bayundur etnonimi əsasında formalaşmış etnohidronim vardır: Bayundurlu çayı. Bayundurlu etnohidronimi Bayundur etnonimindən əmələ gəlmişdir.

4. İva // Yiva

Bu boy müxtəlif fonetik variantlarda İva//Yiva//Yava//Yıva//Yafa//Avva kimi işlənmişdir. “Y” samitinin bu boyun, etnonimin adını bildirən sözün əvvəlində işlənməsi türk dillərində məqbul bir hal kimi özünü göstərmişdir.

1. M.Kaşğari. Divani lüğət-it-türk. Ankara, 1985, s. 28 III c., Ankara, 1985, s. 158.

2. N.Ç.Musabəyov. Sır - Dərya ətəklərində oğuzların izləri. - Azərbaycan onomastikası problemlərinə həsr olunmuş konfrans materialları. I c., B., 1986. s. 79-80

İva//Yıva etnoniminin etimologiyası barəsində Rəşidəddinin bu boyun mənasına verdiyi izahatdan o yana getmək mümkün deyildir. Rəşidəddin bu boyun mənasını belə vermişdir: “Hamıdan üstün dərəcəli”.

5. Salğur

Bu etnonimin Salğur//Salar//Salor formaları vardır. Salğur//Salar//Salor etnonimi - ğur// -ar// -or formantı ilə düzələn etnonimlər sırasına daxildir.

6. Əfşar

Bu etnonimin birinci komponenti av//əf//ov olduğunu qəbul etmək olar. ar//ər isə qədim türkcədə “adam, ər, kişi” mənasında işlənmişdir. Əfşar av//əf//ov və ar//ər komponentlərinin birləşməsindən formalaşmışdır. Əfşar etnoniminin şəxs adından törədiyini də ehtimal etmək olar. Rəşidəddinin fikrincə, bu etnonim Oğuzun nəvəsi Auşar ilə əlaqədardır və Oğuz nəvələrinin adları həmin dövrlərdə Oğuz tayfa adlarına çevrilmişdir.

M.Kaşğari Yulduz xanın oğlunun adını Auşar deyil, Aveş//Auş kimi qeydə almışdır. Ola bilsin ki, Aveş//Auş tayfa adına çevrilmək üçün ona etnonim düzəldən “kişi, ər, adam” mənalı “ar” komponenti qoşulmuşdur. Aveşar//Auşar sonralar Afşar//Əfşar şəklinə düşmüşdür.

Əfşar sözünün “vəhşi heyvan ovuna həvəsli, çevik və diribaş” mənasında olması im-

kan verir deyək ki, bu boyda Oğuz boyları daxilində ovçuluq daha çox inkişaf etmiş, onlar qəhrəmanlığı və cəsarətləri ilə seçilmişlər.

7. Bəytili

Bu etnonim tarixən bəg//bəy və tili komponentlərindən formalaşmışdır. Güman etmək olar ki, bu boy adlı-sanlı bəylərdən ibarət olmuşdur. Bunu boyun “ulu adamların sözü kimi hörmətli”, “böyüklər kimi əziz” mənalarını bildirməsi də təsdiq edir. Bu mənalardan çıxış edərək onu da qeyd etmək lazımdı ki, Bəgtili tarixən ikinci növ təyini söz birləşməsi modelində formalaşmışdır: Bəyin dili. Deməli, Bəgtili “ulu, hörmətli adamların sözü, dili” kimi öz izahını təsdiq edə bilir.

8. Bügdüz

Bu boyun “hər kəsə tabe olur, xidmət edir” mənasında olması imkan verir deyək ki, Bügdüz etnonimi tarixən **büg** və **düz** komponentlərindən formalaşmışdır. **Büg** komponenti bəyənmək sözündə də işlənir (büg//bəy), **düz** isə düzmək, düzəlmək, düzənlənmək sözlərində öz mənasını ehtifa edə bilir.

9. Bayat

Bayat türk dillərində bəy anlamında olan bay hissəsindən və qədim türkcədə cəmlük, aidlik, mənsubluq bildirən “at” formantından formalaşmışdır. Deməli, Bayat etnonimi tari-

xən -at// -it// -ıt// -ut// -üt formantı ilə morfoloji yolla əmələ gəlmiş etnonimlər sırasına daxildir.

D.Y.Yeremeyev Bayat sözündə olan - at formantındakı - t ünsürünü monqol mənşəli cəmlük bildirən şəkilçi hesab edir. F.A.Cəlilov isə bu ünsürün türk mənşəli olduğunu təsdiq etməyə çalışmışdır. Doğrudan da **alpaut, sakat, bayat, övlad, içalat, yakut** və s. tipli sözlər təsdiq edir ki, - at// -ıt// -it// -ut// - üt formantı qədim türkcədə cəmlük bildirən morfoloji göstərici olmuşdur.

10. Yazğır

Bu etnonim bəzən **yazır** şəklində də digər mənbələrdə işlənmişdir. Yazğır//Yazır etnonimi yaz və - ğır// -ır hissələrindən formalaşmışdır. Burada -ğır// -ır // -ar// -ər// - r etnofor mantı türk dillərində topluluq bildirmişdir.

11. Eymür

Bu etnonimin birinci komponenti “ey” türk dillərində “yaxşı” mənasında işlənən **iyi** sözünün dəyişməsi, differensiasiyası nəticəsində belə bir formaya düşmüşdür. İkinci komponent - mür (-ür// -ar// -ər) qədim türkcədə “adam, ər, kişi” mənasında olan **ər** sözünün fonetik dəyişikliyə uğraması ilə yaranmışdır.

12. Qarabölük

Bu etnonim iki komponentdən əmələ gəlmişdir: qara və bölük. Qara sözü bu etnonimdə “böyük, ulu” mənasında, bölük isə “tayfa” mənasındadır. Beləliklə, Qarabölük “böyük, ulu tayfa” mənasını bildirir. Bunu Qarabölük etnoniminin Rəşidəddində verilən “qara otaqlı”, Yazıcıoğlundakı “evləri qara” mənası da təsdiq edir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Qarabölük etnonimində **qara** sözü rəng bildirmir. **Qara** sözünün “böyük, ulu” mənaları Daşkəsən rayonundakı **Qaraqullar** kəndinin birinci komponentində işlənir. **Qarabölük** etnonimindəki **bölük** komponenti Balakən rayonundakı **Qazbölük** oykonimində öz izini qoruyur.

13. Alkabölük

Bu etnonim **Alkarovh**, **Alkaevli** variantlarında da işlənmişdir. Məsələn, Rəşidəddin **Alkarovh**, Əbülqazi **Alkaevli** şəklində vermişdir. Alkabölük etnonimi iki komponentdən ibarət olmuşdur: **alka** və **bölük**. **Alka** sözü çox güman ki, qədim türkcədə “uğur, müvəffəqiyyət” mənasında, bölük isə “tayfa” anlamındadır. Bunu Alkabölük etnoniminin “haraya getsə uğur qazanan” mənasını bildirməsi də təsdiq edir.

14. İqdir

Çox güman ki, bu etnonimin ilk variantı **Yığdır** şəklində olubdur. Burada iq// yiq // yiqd// iqd variantları **igid** sözünün fonetik va-

riantlarıdır. Bunu **İqdir** etnoniminin “ululuq, bahadurluq” mənasında olması da təsdiq edir. **İqdir** etnonimində “ir” hissəsi isə “kişi, adam, ər” mənasında olan **ar** sözünün fonetik variantıdır.

15. Ürgir (Yürəgir)

Bu etnonim Ürəgir // Yürəgir, bəzi mənbələrdə isə Ürəgil // Yürəgil kimi işlənmişdir. Çox güman ki, tarixən ürəg // yürək (yaxın, yaxşı mənasında) və ir // ər (ər, igid, kişi mənasında) sözlərindən formalaşmışdır. Bu etnonimin “başqalarına yaxşılıq edən, qədir bilən” mənasını bildirməsi də bizim etimoloji izahı təsdiq edir.

16. Totırka

Bu etnonim çox güman ki, üç komponentdən formalaşmışdır: tot// tut + ır// ar// ər + -ka. Tot // Tut “tutmaq” mənasında, ır// ar// ər “insan, kişi, adam” mənasında, -ka isə etnonim düzəldən formantdır. **Totırka** etnoniminin “ölkələr alıb, qanunla xanlıq edən” mənası da bizim etimoloji izahı əsaslı edə bilər.

17. Ulayuntluğ

Ulayuntluğ etnoniminin tarixən **ula//ala**, **yunt** və - **luğ** hissələrinin birləşməsindən formalaşdığını qeyd etmək olar. Burada **ula//ala** “ala (rəng mənasında), zəngin, yaxşı”, **yund** “heyvan, atlı” mənasında, - **luğ** isə “mənsub-

luq, aidlik” anlamında olan sözdüzəldici şəkilçidir. Bu etimoloji izahı **Ulayuntluğ** etnoniminin “zəngin heyvanları, ala və iyi atları olan” mənasını bildirməsi də təsdiq edir.

18. Tökər

Bu etnonim digər mənbələrdə də qeydə alınmış və müxtəlif fonetik variantlarda işlənmişdir: Tökər // Tüger//Digər//Düger//Düyər//Tögər//Toxar. Bu etnonimin tök //tüğ//dig//düg// düy// töğ//tox hissəsi **tku** şəklində qədim türkcədə (Qədim türk lüğətində) “min” (say kimi) mənasında işlənmişdir. **Tökər** etnoniminin “ər” hissəsi isə “kişi, adam” mənasındadır. Tökər sözünün bu cür etimoloji izahının əsaslı olduğunu etnonimin “toplanmaq üçün birləşmək”, “toplanmaq naminə” mənalı da təsdiq edir.

19. Bəçənək

Bu etnonim çox güman ki, biçmək feli ilə **-ən** və **-ək** şəkilçilərinin birləşməsindən yaranmışdır. **Bəçənək** etnonimi “döyüşlərdə qeyrət göstərən, yaxşı döyüşçü” mənasını bildirmişdir. Bu mənanın özü də imkan verir qeyd edək ki, **biç** feli fonetik dəyişikliyə uğrayaraq bəç formasına düşmüş və **-ən**, **-ək** şəkilçiləri ona qoşulmuşdur.

20. Çuvaldar

Bu etnonim çuv//çav//çan (şöhrət, qısqırıq, gurultu, hay-küy mənasında) kök morfemindən, **-al//-ıl** sözdüzəldici şəkilçidən və **-dor// -dar** təsdiqedicisi şəkilçidən formalaşmışdır. **Çuvaldar** etnoniminin mənasını N.Ç.Musabəyov “şöhrətli, məşhur, şərəfli” kimi izah edir.¹

21. Çəpni

Bu etnonim digər mənbələrdə də qeydə alınmış və **Çəbən // Çapakı // Çibni // Çəbni** variantlarında işlənmişdir. Çəpni etnonimi tarixən **çəp** və **-ni** hissələrinin birləşməsindən formalaşmışdır. **Çəp** hissəsi indi də dilimizdə *sözü çəp gəlmək, işi çəp düşmək* ifadələrində işlənir və “dolaşmaq” mənasında özünü təsdiq edir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Ə.Rüstəmov Çəpni sözünün mənasını “dolaşqanlıq”, “çəpləşmək”lə əlaqələndirir.² **Çəpni** etnoniminin” harda düşməni görsə dərhal döyüşə atılan mənasında olması yuxarıda qeyd etdiyimiz etimoloji təhlili bir daha təsdiq edir.

1. N.Ç.Musabəyov. Sır-Dərya ədəklərində oğuzların izləri. — Azərbaycan onomastikası problemlərinə həsr olunmuş konfrans materialları. I., B., 1986, s. 78.

2. Ə.Rüstəmov. “Çəpni” etnonimi haqqında. — Azərbaycan onomastikası problemlərinə həsr olunmuş konfrans materialları. III, Bakı, 1990, s. 162.

22. Çarukluq

Bu etnonimin etimologiyası barədə qəti və dəqiq fikir söyləmək olmur. Ancaq çox güman ki, **Çaruqluq** etnonimi **Çaruq** və **-luq** hissələrindən ibarətdir. Hər halda bu etnonimin etimoloji təhlilinin dəqiqləşməsinə ehtiyac vardır.

Kitabın içindəkilər

I fəsil

M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində türk sözü və türk ulusunun boyları haqqında	3
<i>I.1. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində türk sözü haqqında .....</i>	<i>3</i>
<i>I.2. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində türk ulusunun boyları haqqında .....</i>	<i>13</i>
<i>I.3. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində Oğuz boyları və onların damğaları .....</i>	<i>18</i>
<i>I.3.1. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində Oğuz boyları .....</i>	<i>18</i>
<i>I.3.2. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində Oğuz boylarının damğaları .....</i>	<i>20</i>
<i>I.4. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərində digər türk və türk olmayan boylar .....</i>	<i>23</i>

II fəsil

M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərindəki Oğuz boyları digər mənbələrdə	35
--	----

III fəsil

M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərindəki Oğuz boylarına aid yer adları	53
<i>III.1. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərindəki Oğuz boylarına aid XVI əsrdə Anadoludakı yer adları .....</i>	<i>53</i>
<i>III.2. Yer adları sırasına görə Oğuz boyları .....</i>	<i>93</i>
<i>III.3. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərindəki Oğuz boylarına aid Azərbaycan, Gürcüstan, indiki Ermənistan, İran, Əfqanıstan və digər ərazilərdə yer adları .....</i>	<i>94</i>
<i>III.4. M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərindəki 20 türk boyuna aid Azərbaycan, Cürcüstan, indiki Ermənistan, İran, Əfqanıstan və digər ərazilərdə yer adları .....</i>	<i>97</i>

IV fəsil

M.Kaşğarının "Divani lüğət-it-türk" əsərindəki Oğuz boylarının etimologiyası	99
--	----

Redaktoru və dizayneri:
İbrahim Nizamioğlu

Çapa imzalanmışdır: 19.02.2009

Nəşrin ölçüsü: 84x108 1/16. Ofset çapı.

Fiziki çap vərəqi: 6,87

Sifariş:

Sayı: 500
